

Powiatowy Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Stargardzie w świetle kontroli Wojewódzkiego Urzędu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Szczecinie (kwiecień, 1956 r.)

Andrzej Bierca

Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Stargardzie.
a.bierca@muzeum-stargard.pl

Abstrakt

Zręby polskiego komunistycznego aparatu bezpieczeństwa sięgają 1944 r. Na Pomorzu Zachodnim służby te pojawiły się wiosną 1945 r. tuż po zajęciu tych terenów przez Armię Czerwoną. Artykuł ukazuje stan tych służb w Stargardzie, jedenaście lat później w oparciu o dokument z 19 kwietnia 1956 r. zatytułowany: *Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli w Powiatowym Urzędzie do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Stargardzie* (ze zbiorów Instytutu Pamięi Narodowej). Funkcjonujący wówczas w Stargardzie Powiatowy Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego skupiał kilkunastu funkcjonariuszy pod kierownictwem kpt. Romana Machuli. Na „usługach” stargardzkiego PUDsBP było wówczas: 66 informatorów, 1 agent i 2 rezydentów.

Abstract

The beginnings of Polish communist security police date back to 1944. Said service appeared in Western Pomerania in the spring of 1945 soon after these territories were captured by the Red Army. The article presents the condition of this service in Stargard eleven years later on the basis of a document dated 19 April 1956 entitled: *Report on the inspection conducted in the District Office for Public Security in Stargard* (from the collection of the Institute of National Remembrance). The District Office for Public Security operating in Stargard at that time employed a dozen or so officers reporting to Capt. Roman Machula. 66 informers, 1 agent and 2 residents provided their 'services' to the District Office for Public Security.

Słowa kluczowe

Stargard, Powiatowy Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego, sprawozdanie, agent, informator, pracownik operacyjny

Keywords

Stargard, The District Office for Public Security, report, agent, informer, operations officer

Kanwą poniższego artykułu jest dokument zatytułowany: *Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli w Powiatowym Urzędzie do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego*

w Stargardzie, sporządzony 19 kwietnia 1956 r., przechowywany w Oddziałowym Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział w Szczecinie¹. Dokument liczy 25 stron maszynopisu uzupełnionego odręcznie sporządzonymi notatkami na pierwszej i ostatniej stronie. Przydatne również okazały się też inne niepublikowane dokumenty z zasobów szczecińskiego Oddziału IPN odnoszące się bezpośrednio lub pośrednio do stanu Powiatowego Urzędu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Stargardzie (dalej: PUdsBP lub Urząd) w kwietniu 1956 r. Spośród źródeł opublikowanych, bardzo pomocnym przy opracowywaniu poruszanego tematu, okazały się dwie *Instrukcje* [pracy Urzędu Bezpieczeństwa] nr 03/55 i nr 04/55 wprowadzone Uchwałą Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego z 11 marca 1955 r.² Do treści tych dokumentów w *Sprawozdaniu* często odwoływali się funkcjonariusze szczecińskiej bezpieki³.

Wśród dotychczasowych publikacji odnoszących się do działalności komunistycznego aparatu bezpieczeństwa w Stargardzie, należy wymienić artykuł dotyczący działań wymierzonych przeciw stargardzkiemu duchowieństwu skupionemu w parafii pw. św. Józefa, autorstwa księdza Jarosława Staszewskiego⁴. O działaniach stargardzkiego UB/SB na przestrzeni lat 1945-1989 wymierzonych w podziemie niepodległościowe na terenie Stargardu i okolic pisał Radosław Ptaszyński⁵. Sprawę nadzoru funkcjonariuszy stargardzkiego Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP) nad przebiegiem akcji oczyszczania szeregów Polskiej Partii Robotniczej (PPR) w powiecie stargardzkim w oparciu o *Rezolucję w sprawie odchylenia prawnicowego i nacjonalistycznego w kierownictwie partii, jego źródeł i sposobów przezwyciężenia* uchwaloną przez Plenum Komitetu Centralnego PPR 2 września 1948 r. opisała Katarzyna Rembacka⁶.

Początki polskiej komunistycznej policji politycznej wiążą się z powstaniem w lipcu 1944 r. Resortu Bezpieczeństwa Publicznego kierowanego przez Stanisława Radkiewicza⁷. Z dniem 1 stycznia 1945 r. Resort przekształcony został w Ministerstwo

¹ AIPN Sz. 008/222 (tom 7), Kwartałne plany pracy i sprawozdania kierownictwa PUBP w Stargardzie za okres 1955-1956, Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli w Powiatowym Urzędzie do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Stargardzie, Stargard 19 kwietnia 1956 r. (dalej: Sprawozdanie, 1956), 135-159. Dokument został sporządzony w trzech egzemplarzach.

² *Instrukcja nr 03/55 o zasadach prowadzenia rozpracowania agenturalnego i ewidencji operacyjnej w organach bezpieczeństwa publicznego PRL wraz z Załącznikiem Specjalnym, Warszawa, dnia 11 marca 1955 r.*; *Instrukcja nr 04/55 o zasadach pracy z agenturą w organach bezpieczeństwa publicznego PRL, Warszawa, dnia 11 marca 1955 r.* - Ruzikowski 2004, 47-68, 69-92.

³ *Policja polityczna w Polsce od 1944 r. do 1990 r. działała w ramach Urzędu Bezpieczeństwa, a następnie funkcjonowała jako Służba Bezpieczeństwa (...). W świadomości społecznej w oparciu o te nazwy funkcjonowały popularne określenia policji politycznej o zabarwieniu pejoratywnym, takie jak: „ubejca”, „esbecja”, „bezpieka”, a ich pracownicy nazywani byli: „ubekami”, „ubowcami”, „ubolami”, „esbekami” lub „bezpieczniakami”* - Cyt. za: Ruzikowski 2004, 21. Obecnie istnieje już bogata literatura poświęcona policji politycznej w Polsce lat 1944-1990, wśród której przeważają publikacje Instytutu Pamięci Narodowej, których spis czytelnik znajdzie na stronie: ipn.gov.pl zakładka „publikacje”. Godną polecenia dla czytelników wydaje się być praca będąca jak do tej pory jedyną syntezą dziejów aparatu represji w Polsce autorstwa R. Terleckiego, *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944-1990*, Kraków 2013 r. (wyd. II).

⁴ Staszewski 2009, 143-157.

⁵ Ptaszyński 2009, 159-177.

⁶ Rembacka 2009, 179-186. Zob. także prace z serii: *Twarze bezpieki*, np.: Knap, Ozga, Stefaniak 2008; Knap, Ozga, Skubisz 2008; Skubisz 2008. Patrz też: katalog.bip.ipn.gov.pl.

⁷ Stanisław Radkiewicz (1903-1987), od 1925 r. działacz młodzieżowego ruchu komunistycznego, wieloletni współpracownik NKWD. Od lipca 1944 r. kierował Resortem Bezpieczeństwa Publicznego, a od 1 stycznia 1945 r. był ministrem bezpieczeństwa publicznego. Pod jego kierownictwem polska policja polityczna osiągnęła największe wpływy w historii oraz swój największy rozwój liczebny. Usunięty z Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w 1954 r. - Dudek, Paczkowski 2010, 466.

Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) pod tym samym kierownictwem. Wraz z posuwającą się na zachód Armią Czerwoną powstawały nowe terenowe struktury tego ministerstwa. Proces formowania terenowych jednostek Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na Pomorzu Zachodnim zakończył się w listopadzie 1945 r.⁸ W pierwszym swym okresie polski aparat bezpieczeństwa odgrywał rolę pomocniczą wobec służb sowieckich: NKWD (Państwowy Komitet Bezpieczeństwa Wewnętrznego) i Główny Zarząd Kontrwywiadu „Smiersz” (*Śmierć Szpiegom* – kontrwywiad wojskowy)⁹. Polski aparat był tworzony na wzór sowiecki, sowieckiemu aparatowi podporządkowany i przezeń kontrolowany¹⁰.

Nie inaczej też było w Stargardzie. Po zajęciu miasta 5 marca 1945 r. przez pododdziały Armii Czerwonej (61. Armia i 2. Armia Pancerna Gwardii ze składu I. Frontu Białoruskiego) w mieście jednocześnie pojawiły się jednostki „Smiersz” oraz formacje NKWD. Jednostki te nie były używane w walce, lecz do osłony macierzystej formacji (armii), miały zapobiegać dezercjom i kontrolować ludność cywilną na tyłach frontu¹¹. Po przegrupowaniu wojsk sowieckich w pierwszych dniach kwietnia 1945 r. Stargard znalazł się w pasie działania II. Frontu Białoruskiego (sztab frontu ulokowano w Szczecinie). Ochroną tyłów tego frontu zajmował się 218. Gdyński Pograniczny Pułk Wojsk NKWD odznaczony orderem Czerwonej Gwiazdy, pod dowództwem ppłk. Rumiancewa z dowództwem w Szczecinie¹². W Stargardzie funkcjonował wówczas obóz, głównie dla niemieckich jeńców wojennych, w sowieckiej nomenklaturze określany jako łagier nr 66 podległy NKWD (46. Dywizji Wojsk Konwojowych NKWD)¹³. 30 czerwca 1945 r. z obozu tego uciekło 6 niemieckich jeńców. Akcję pościgową podjęli żołnierze z 2. Batalionu wspomnianego wyżej 218. Pułku NKWD¹⁴.

Organizatorem Urzędu Bezpieczeństwa na Okręg Pomorze Zachodnie był kpt. Jerzy Kilanowicz¹⁵, który w kwietniu 1945 r. stał na czele tzw. Grupy Operacyjnej Urzędu Bezpieczeństwa na Okręg Pomorze Zachodnie¹⁶. Jego zastępcą był ppor. Zygmunt Domagała. Ta Grupa Operacyjna złożona z około 20 osób w tym 3 oficerów wyruszyła z Piły 27 kwietnia i przez Stargard przybyła do Dąbia (obecnie Szczecin Dąbie) gdzie 29 kwietnia połączyła się z ekipą UB z Poznania i grupą absolwentów szkoły MBP w Lublinie liczącą łącznie około 30 osób. Następnego dnia przybyli do Szczecina¹⁷.

⁸ Czerniakiewicz 1980, 15.

⁹ Na temat sowieckiego kontrwywiadu wojskowego „Smiersz” powołanego do życia 19 kwietnia 1943 r., na czele którego stał Wiktor Abakumow - patrz: Larecki 2007, 623-624; Birstein 2013.

¹⁰ Dudek, Paczkowski 2010, 394; Kolakowski 2010, 384. Patrz też: Raport N[ikola]ja. Sieliwanowskiego [doradcy NKWD przy Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego Polski] do Ł[awrientja]. Berii o stanie organów bezpieczeństwa publicznego w Polsce, Warszawa 11 października 1945 r. - Cariewskaja *et al.* 1998, 413-414.

¹¹ Le Tissier 2010, 28.

¹² Macholak 2003, 285.

¹³ Motyka 2014, 316-317.

¹⁴ Macholak 2003, 285.

¹⁵ Jerzy Kilanowicz (ur. 1918 r.), w strukturach Urzędu Bezpieczeństwa od września 1944 r. do czasu zwolnienia w marcu 1947 r. pełnił funkcje: kierownika Oddziału Obserwacji Zewnętrznej Komendy Głównej MO (od 1 września 1944 r.); szefa WUBP w Szczecinie i zastępca szefa Powiatowego UBP w Szczecinie (od 10 kwietnia 1945 r.); szefa MUBP w Szczecinie (od 24 lipca 1945 r.); p.o. kierownika Wydziału V Departamentu I Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego (od 9 stycznia 1947 r.). 29 marca 1947 r. zwolniony został ze służby w stopniu majora i przekazany do dyspozycji Głównego Zarządu Informacji Wojskowej - Knap, Ozga, Stefaniak 2008, 10, 12, 22, 115. Szerzej na temat osoby J. Kilanowicza patrz: Ptaszyński 2008, 99-112.

¹⁶ *Pismo W[ładysława]. Madurowicza do pełnomocnika rządu na okręg Pomorza Zachodniego Piła, dnia 29 kwietnia 1945 r.*, APS UWS 3 - Cyt. za: Kozłowski *et al.* 1986, 48.

¹⁷ Knap, Ozga, Skubisz 2008, 12-13.

Tam jednak nie przebywali długo i po około dwóch tygodniach, wraz z polską administracją miasta, ewakuowani zostali ze Szczecina przez Stargard do Koszalina. Przez kilka dni (20-24 maja) Stargard był siedzibą władz Okręgu Pomorze Zachodnie i władz UB na cały Okręg¹⁸. 25 lipca 1945 r. szefem WUBP z siedzibą w Koszalinie został Longin Kolarz (oficer radziecki oddelegowany do służby w UB)¹⁹.

Początki Urzędu Bezpieczeństwa w Stargardzie związane są z przybyciem do miasta w dniu 22 kwietnia 1945 r. dwudziestodwujęciuosobowej Grupy Operacyjnej Rządu Tymczasowego²⁰ na Obwód Stargardzki na czele z pełnomocnikiem Bolesławem Orłowskim. W skład tej grupy wchodziło dwóch funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa: Kazimierz Woźniak, który został pierwszym kierownikiem Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Stargardzie (nominację otrzymał jeszcze w Pile 20 kwietnia 1945 r.) i Zygmunt Włodarski jako jego zastępca²¹. 29 maja 1945 r. pełniącym obowiązki kierownika PUBP w Stargardzie został ppor. Zygmunt Domagała²². Urząd Bezpieczeństwa w Stargardzie umieszczony został w budynku przy obecnej ul. Stefana Czarnieckiego nr 30-31²³ (ryc. 1-5).

Na początku 1946 r. stargardzki PUBP zatrudniał 16 osób, w tym 7 pracowników operacyjnych (wytyczne przewidywały 8). Na stanie Urzędu było: 38 sztuk broni (9 automatów, 28 pistoletów, 1 rkm), jeden sprawny samochód (pozostałe dwa były w remoncie), trzy sprawne motocykle, dwie furmanki i cztery konie. Z dniem 1 lutego 1946 r. nowym kierownikiem PUBP w Stargardzie został kpt. Borys Aszychmin²⁴. Dokumenty informują, że teren powiatu w tym czasie był „zaniedbany” z powodu małej liczby pracowników PUBP²⁵. Od 1 marca 1948 r. do 14 czerwca 1949 r.

¹⁸ Ptasiński 2010, 226-227.

¹⁹ Knap, Ozga, Stefaniak 2008, 12, 22. Tam też spis pozostałych oficerów pełniących funkcję szefa WUBP/WUdsBP w Szczecinie do 1956 r. Szerzej na temat osoby L. Kolarza patrz: Ptasiński 2008, 113-118. Na temat radzieckich funkcjonariuszy policji politycznej skierowanych do pracy w polskich organach bezpieczeństwa patrz m.in.: Szwagrzyk 2005; 2009; Kołakowski 2010, 384-396; Szwagrzyk 2011.

²⁰ Rząd Tymczasowy powołany został 31 grudnia 1944 r. w miejsce Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Patrz: Dz.U. RP 1944, nr 19, poz. 99.

²¹ APS UWS 430, 17. Z. Włodarski pełnił funkcję zastępcy do 11 maja 1945 r. - Knap, Ozga, Stefaniak 2008, 38.

²² Knap, Ozga, Stefaniak 2008, 37, 86. Z. Domagała (ur. 1916 r.) zwolniony został ze służby w 1946 r. za niewywiązywanie się z obowiązków służbowych i nadużycia. Na temat „pracy” ppor. Z. Domagaly i jemu podległych funkcjonariuszy UB w Stargardzie patrz: *Raport zastępcy Komendanta Powiatowego MO w Stargardzie Szczecińskim, ppor. Tadeusza Nawrockiego, w sprawie nadużywania władzy przez funkcjonariuszy UB, skierowany do Zastępcy Komendanta Wojewódzkiego MO do Spraw Polityczno-Wychowawczych w Szczecinie, Stargard 25 października 1945 r.* W: Białecki, Macholak 1995, 395-400; *Sprawozdanie Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Pomorze Zachodnie przesłane do Ministerstwa Administracji Publicznej w sprawie nadużyć funkcjonariuszy UB i braku współpracy tych organów z innymi urzędami, 12 marzec 1946, Szczecin* - Białecki, Macholak 1995, 409-416.

²³ Hołub 1997, 135; Łobuszewski 2012, 615. Budynek wzniesiony został w końcu XIX w. jego właścicielem do 1945 r. był Arnold Siefke. W drugiej połowie 1944 r. zorganizowano w nim obóz pracy (Lager Ziefke/Siefke) dla około 60 Polek przywiezionych do Stargardu po upadku Powstania Warszawskiego - Aniszewska *et. al.* 2011, 101. Po wprowadzeniu się z niego Urzędu Bezpieczeństwa w budynku zainstalowano Wojskową Komendę Uzupelnień (nr 31), a pod nr 30 umieszczono z czasem stację pogotowia ratunkowego. W 2009 r. budynek przeszedł w prywatne ręce i w latach 2013-2014 r. poddany został gruntownej przebudowie. Obecna ulica Stefana Czarnieckiego w latach 1945-1952 była ulicą Michała Roli Żymierskiego, w latach 1952-1957 ul. Przdowników Pracy, a od 1957 r. nosi obecną nazwę.

²⁴ Borys Aszychmin (ur. 1916 r.), w lipcu 1945 r. był starszym referentem Sekcji do spraw Funkcjonariuszy UB Pomorze Zachodnie w Koszalinie. W 1946 r. awansował do stopnia kapitana i objął stanowisko szefa PUBP w Stargardzie. Od 1 marca 1948 r. był naczelnikiem Wydziału Więziennictwa WUBP w Szczecinie. 21 września 1948 r. został wykładowcą Centrum Wyszkożenia MBP. W dniu 28 lutego 1953 r. zwolniony został ze służby - Knap, Ozga, Stefaniak 2008, 37, 60.

²⁵ W owym czasie wytyczne przewidywały zatrudnienie w stargardzkim PUBP 35 osób w tym: 23 umundurowanych i 12 nieumundurowanych - AIPN Sz, 008/322, 11.

kierownikiem PUBP w Stargardzie był Kazimierz Kunicki²⁶ po nim od 15 czerwca do 30 lipca 1949 r. kpt. Władysław Świnoga²⁷. Od 31 lipca 1949 r. do 24 września 1950 r. szefem stargardzkiej bezpieki był Waław Złotogórski²⁸. 1 października 1955 r. zastąpił go ppor. Jan (Baran) Barczyński²⁹. Po nim szefem PUBP w Stargardzie został z dniem 15 lutego 1954 r. Bazyli Antkiewicz i pełnił tę funkcję do 31 marca 1955 r.³⁰

W grudniu 1954 r. przeprowadzono reorganizację MBP. Podzielono ministerstwo na dwa resorty: Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego (KdsBP) przy Radzie Ministrów PRL, któremu podporządkowano Urząd Bezpieczeństwa i Informację Wojskową oraz Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, któremu podlegały pozostałe służby policyjne³¹. Na poziomie powiatów funkcjonowały Powiatowe Urzędy do spraw Bezpieczeństwa Publicznego lub Delegatury Wojewódzkich Urzędów do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w powiatach o mniejszej skali zagrożeń. W Stargardzie z dniem 1 stycznia 1955 r. rozpoczął funkcjonowanie Powiatowy Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego³². Poza nazwą nic w działalności bezpieki się nie zmieniło. Niemniej przez następne dwa lata narastał będzie ferment w szeregach funkcjonariuszy tej służby³³.

²⁶ Kazimierz Kunicki (ur. 1921 r.), w organach bezpieczeństwa od 31 stycznia 1945 r. do 31 lipca 1968 r. Do momentu objęcia stanowiska szefa PUBP w Stargardzie służył m.in. jako oficer śledczy w PUBP w Radomiu, jako referent, a następnie p.o. naczelnika WUBP w Kielcach. Od 22 listopada 1947 r. był zastępcą naczelnika Wydziału V WUBP w Szczecinie. Po odejściu ze stanowiska szef PUBP w Stargardzie został naczelnikiem Wydziału V WUBP w Szczecinie. Od 1 lipca 1950 r. był naczelnikiem Wydziału V WUBP w Poznaniu, od 15 listopada 1950 r. naczelnikiem Wydziału V WUBP w Koszalinie. Dalszą służbę od 1953 r. odbywał w Warszawie, odszedł z organów bezpieczeństwa w stopniu pułkownika - Knap, Ozga, Stefaniak 2008, 37, 127.

²⁷ Władysław Świnoga (ur. 1920 r.), w Urzędzie Bezpieczeństwa od 1945 r. Bezpośrednio przed objęciem stanowiska w Stargardzie pełnił funkcję naczelnika Wydziału V WUBP w Szczecinie. Po odejściu ze Stargardu od 1 grudnia 1950 r. był naczelnikiem Wydziału IV WUBP w Szczecinie. 31 lipca 1953 r. został naczelnikiem Wydziału IX. Od 19 sierpnia 1954 r. był naczelnikiem Wydziału IV. Od 1 kwietnia 1955 r. był naczelnikiem Wydziału IV. Od 20 maja był słuchaczem Kursu Specjalnego Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego. O dalszej „karierze w organach” brak danych - Knap, Ozga, Stefaniak 2008, 37, 180.

²⁸ Waław Złotogórski (ur. 1923 r.), w organach bezpieczeństwa od 17 lipca 1945 r. Przed objęciem stanowiska szefa PUBP w Stargardzie służył w: gminnym PUBP w Tzewie; w PUBP w Sztumie (jako p.o. kierownika); w PUBP w Sławnie (jako p.o. szefa i jako szef); w PUBP w Chojnie z siedzibą w Dębnie Lubuskim (jako szef). Po odejściu z funkcji szefa PUBP w Stargardzie służył w: WUBP w Szczecinie, a od 1 października 1952 r. w MBP w Warszawie. 30 maja 1956 r. w stopniu majora został zwolniony ze służby - Knap, Ozga, Stefaniak 2008, 37, 199-200.

²⁹ Jan (Baran) Barczyński (ur. 1924 r.), od 1 października 1949 r. był starszym referentem i p.o. kierownika Sekcji I Wydziału V WUBP w Szczecinie. Od 15 sierpnia 1950 r. był kierownikiem Sekcji I Wydziału V WUBP w Szczecinie. Od 1 października był szefem PUBP w Stargardzie. Od 15 lutego 1954 r. w dyspozycji dyrektora Kadr MBP. Brak dalszych danych o przebiegu służby - Knap, Ozga, Stefaniak 2008, 37, 66.

³⁰ Bazyli Antkiewicz (ur. 1926 r.), od 7 marca 1946 r. w organach bezpieczeństwa, początkowa służba w: PUBP w Myśliborzu, PUBP w Świnoujściu. 15 listopada 1950 r. został starszym referentem Referatu V PUBP w Stargardzie. Od 1 listopada 1951 r. pełnił funkcję zastępcy szefa PUBP w Gryficach. Od 15 września 1952 r. był w dyspozycji szefa WUBP w Szczecinie. 1 kwietnia 1955 r. został kierownikiem Delegatury WUdsBP w Myśliborzu, a następnie zastępcą komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Myśliborzu. Z dniem 15 lipca 1966 r. objął stanowisko zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Stargardzie. Od 16 październik 1967 r. był naczelnikiem Wydziału Paszportów i Dowodów Osobistych SB KW MO w Szczecinie. Od 1 lutego 1969 r. kierował Wydziałem „B” SB KW MO w Szczecinie. 31 sierpnia 1979 r. zwolniony został ze służby w stopniu podpułkownika - Knap, Ozga, Stefaniak 2008, 37, 59.

³¹ Patrz: Dz.U. PRL 1954 r., Nr 54, poz. 269.

³² Na wprowadzone zmiany wpłynęło kilka czynników m.in. śmierć sowieckiego dyktatora Józefa Stalina i Ławrientija Berii, wieloletniego szefa NKWD, relacje ppłk. UB Józefa Światły, który w grudniu 1953 r. zbiegł na Zachód, gdzie opublikował i głosił w radiu demaskatorskie informacje o zbrodniczych działaniach aparatu represji w Polsce - Skubisz 2008, 12-13.

³³ Patrz: Jarosz 1993, 142-143.

Stargard w 1956 r. liczył ponad 25 tys. mieszkańców. Liczba ludności powiatu stargardzkiego w tym okresie wynosiła nieco ponad 61 tys. mieszkańców³⁴. Miasto nad Iną u początku drugiej połowy lat 50. XX w. cały czas zmagало się jeszcze ze skutkami zakończonej jedenaście lat wcześniej II wojny światowej, jak i też powojennej działalności Armii Czerwonej. Zniszczenia w mieście były widoczne gołym okiem głównie na Starym Mieście, gdzie leżało w gruzach blisko 100% zabudowy mieszkalnej (ryc. 6)³⁵.

Kontrola stargardzkiego PUdsBP przeprowadzona była w dniach od 4 do 19 kwietnia 1956 r. (z przerwą 8 i 15 kwietnia - dni wolne od pracy). Podczas kontroli miały miejsce trzy spotkania z Kierownikiem PUdsBP w Stargardzie i jego zastępcą oraz poszczególnymi pracownikami operacyjnymi. Grupę Inspektorów z Inspektoratu Kierownika³⁶ Wojewódzkiego Urzędu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Szczecinie tworzyli: mjr Jan Leon Biliński³⁷, inspektor, starszy grupy; kpt. Dawid Pesta - inspektor; kpt. Tadeusz Rybak³⁸ - inspektor oraz przy doraźnym udziale (w dniach 12, 17 i 18 kwietnia) st. inspektora kpt. Aleksandra Merzy³⁹. W czasie kontroli kierownikiem Wojewódzkiego Urzędu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Szczecinie był płk Eliaz Kotoń⁴⁰ (znany też jako Eliaz Koton).

³⁴ Bielewicz 1969, 220.

³⁵ Na temat stanu zabudowy Starego Miasta w Stargardzie w latach 50. XX w. patrz: Bialecki 2010, 342-351.

³⁶ Inspektorat Kierownika WUdsBP był komórką wspomagającą Kierownictwo w zakresie nadzoru nad całokształtem pracy Urzędu. Prowadził kontrole w poszczególnych wydziałach WUdsBP oraz w jednostkach terenowych, m.in. w zakresie prawidłowej realizacji zleconych zadań, stanu bezpieczeństwa na obszarze jurysdykcji poszczególnych komórek lub jednostek organizacyjnych, stanu dyscypliny funkcjonariuszy - katalog.bip.ipn.gov.pl [dostęp: 17 marca 2013 r.].

³⁷ Jan Leon Biliński (ur. 1915 r.), służbę w organach bezpieczeństwa rozpoczął już prawdopodobnie w 1944 r. w Grupie Operacyjnej WUBP w Lublinie. Następnie awansując służył w: Bydgoszczy Toruniu, Szubinie, Inowrocławiu, ponownie w Bydgoszczy, Warszawie. Od 1 sierpnia 1954 r. rozpoczął służbę jako Inspektor w Inspektoracie Kierownictwa WUBP w Szczecinie. 1 stycznia 1957 r. został kierownikiem (starszym oficerem wywiadowcą) Wydziału „B” Sekcji IV Referatu SB KW MO w Szczecinie. Od 1 kwietnia 1957 r. był zastępcą Naczelnika Wydziału „T” Referatu SB KW MO w Szczecinie. Od 1 października 1957 r. w stopniu majora został zastępcą Naczelnika Wydziału „B” Referatu SB KW MO w Szczecinie. W organach bezpieczeństwa do 31 stycznia 1964 r. - katalog.bip.ipn.gov.pl [dostęp: 23 marca 2013 r.].

³⁸ Tadeusz Rybak w okresie od 10 czerwca 1957 r. do 17 grudnia 1959 r. pełnił funkcję Zastępcy komendanta do spraw bezpieczeństwa/I zastępcy komendanta do spraw SB Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej w Szczecinie - Knap, Ozga, Stefaniak 2008, 47.

³⁹ Aleksander Merza (ur. 1919 r.), „karierę” w Urzędzie Bezpieczeństwa rozpoczął w październiku 1946 r. jako buchalter PUBP w Białogardzie. Od listopada 1947 r. działał już jako funkcjonariusz PUBP w Szczecinie, gdzie szybko awansował. W marcu 1949 r. został kierownikiem Sekcji I i p.o. zastępcy naczelnika Wydziału Śledczego WUBP w Szczecinie. 1 sierpnia 1950 r. został naczelnikiem tego wydziału. Od 1 kwietnia 1955 r. był radcą prawnym Sekretariatu WUdsBP w Szczecinie. Od 1 października 1955 r. pełnił funkcje starszego inspektora Inspektoratu Kierownictwa WUdsBP w Szczecinie. Funkcjonariusz ten jako naczelnik Wydziału Śledczego WUBP w Szczecinie budził strach, był wyjątkowo sadystycznym przestępcą. Jego ulubioną metodą śledczą było używanie siły w stosunku do przesłuchiowanych (m.in. skakanie ciężarnym kobietom po brzuchach). Z racji swej fizycznej ułomności, określany był mianem „garbasa”. W 1955 r. na fali odwilży przeprowadzono wobec niego postępowanie dyscyplinarne, w wyniku którego przesunięto go na mniej istotne stanowisko. Z końcem 1956 r. w stopniu majora został zwolniony ze służby - Knap, Ozga, Stefaniak 2008, 12, 140.

⁴⁰ Eliaz Kotoń (ur. 1915 r.) od 17 lipca 1944 r. był funkcjonariuszem Resortu Bezpieczeństwa Publicznego PKWN w dyspozycji Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Białymstoku i kierownikiem Sekcji I Kontrywywiadu WUBP w Białymstoku. Od 12 stycznia 1945 r. był kierownikiem Kontrywywiadu WUBP w Białymstoku. W sierpniu 1945 r. został zastępcą kierownika WUBP w Białymstoku. Od 20 marca 1947 r. był zastępcą szefa WUBP w Szczecinie. W lipcu 1948 r. został zastępcą szefa WUBP we Wrocławiu. Z dniem 6 lutego 1950 r. został szefem WUBP w Szczecinie (od 1 stycznia 1955 r. kierownik WUdsBP w Szczecinie). 15 września 1956 r. przeniesiony został na stanowisko kierownika WUdsBP w Gdańsku. 20 lutego 1957 r. został zwolniony ze służby. Z dniem 21 lutego 1957 r. przyjęty ponownie do służby na stanowisko starszego radcy centralnego Archiwum MSW. 31 maja

Kontroli podlegały: sprawy ewidencji operacyjnej⁴¹, tempo i stan ich rozpracowania, sieć agenturalno-informacyjna (informatorzy, agenci, rezydenci) i praca z nią, organizacja pracy w Urzędzie. W czasie kontroli przejrano: 53 sprawy ewidencji operacyjnej; 19 spraw nierejestrowanych⁴² oraz 69 teczek pomocniczych i zawartych w nich dokumentów operacyjnych⁴³.

W dniu rozpoczęcia kontroli PUdsBP w Stargardzie posiadał na swym stanie 55 spraw ewidencji operacyjnej, które kontrolujący podzielili na pięć kategorii: sprawy agenturalne na osobę⁴⁴ - 1; sprawy agenturalno-śledcze⁴⁵ - 7; sprawy agenturalno-poszukiwawcze⁴⁶ - 1; sprawy agenturalnego sprawdzenia⁴⁷ - 12; sprawy ewidencyjno-obszaryjne⁴⁸ - 34.

O „sile” stargardzkiego Urzędu stanowili pracownicy operacyjni, posiadana przez nich sieć agenturalno-informacyjna oraz „praca” z tą siecią. Tym też zagadnieniom przeprowadzający kontrolę poświęcili w *Sprawozdaniu* najwięcej uwagi.

1957 r. ponownie zwolniony ze służby (w stopniu pułkownika). Jego osoba jako stojącego na czele szczecińskiej bezpieki stała się w regionie symbolem zbrodniczej działalności UB czasów stalinowskich. Słynął z brutalnych przesłuchań i taki też był w stosunku do swoich podwładnych - Knap, Ozga, Stefaniak 2008, 12, 120. Patrz też: Kozłowski 2002, 84-86.

⁴¹ Ewidencja operacyjna – ogół kartotek i dzienników, w których rejestrowano informatorów, prowadzone sprawy, figurantów (osoby pozostające w zainteresowaniu bezpieki, wobec których podejmowano działania operacyjne) oraz zainteresowania operacyjne UB - Musiał 2007, 330; Komaniecka 2010, 584.

⁴² Sprawy prowadzone przez pracowników operacyjnych PUdsBP po akceptacji przez przełożonych musiały być zarejestrowane w Wydziale X WUdsBP, który prowadził alfabetyczną kartotekę ogólnoinformacyjną spraw, figurujących w nich osób i ich kontaktów. Rejestrowano tam także osoby aresztowane i skazane za przestępstwa antypaństwowe - Ruzikowski 2004, 66.

⁴³ Dokument operacyjny – każdy nośnik, który zawierał informacje przydatne w pracy operacyjnej - Komaniecka 2010, 581.

⁴⁴ Sprawa agenturalna na osobę – jedna z form pracy operacyjnej UB w latach 50., zakładana na podstawie potwierdzonych materiałów przeciwko osobie podejrzanej o prowadzenie działalności antysystemowej lub już ją prowadzącej. Realizowano ją w celu rozpoznania form, sposobów, narzędzi, zakresu i kierunku działań danej osoby, a także uzyskania dowodów jej antysystemowej aktywności lub zapobieżenia takiej działalności - Musiał 2007, 346.

⁴⁵ Sprawa agenturalno-śledcza była to jedna z form pracy operacyjnej zakładana w związku z jakimś zdarzeniem antysystemowym, którego autorzy byli anonimowi. Celem jej prowadzenia było ustalenie podejrzanych, a następnie, w drodze rozpracowania agenturalnego (rozpracowania operacyjnego), wykrycie sprawców/inspiratorów (wg punkt 3 §6 *Instrukcji 03/55*) - Ruzikowski 2004, 49.

⁴⁶ Sprawa agenturalno-poszukiwawcza powinna być zakładana na pojedynczą osobę uprawiającą lub podejrzaną o uprawianie wrogiej działalności, której miejsce pobytu jest nieznanie organom bezpieczeństwa publicznego. Sprawy takie powinny być zakładane na ukrywających się przed odpowiedzialnością karną szpiegów wywiadów imperialistycznych, terrorystów, dywersantów, wysłanników ośrodków zagranicznych, członków zlikwidowanych podziemnych organizacji, grup i politycznych band, dezertersów z Wojska Polskiego z bronią oraz na poważnych przestępców antypaństwowych, którzy uciekli z więzienia. Celem prowadzenia sprawy agenturalno-poszukiwawczej było wykrycie i aresztowanie lub agenturalne rozpracowanie ukrywających się przestępców antypaństwowych (punkt 4 §6 *Instrukcji 03/55*) - Ruzikowski 2004, 49-50.

⁴⁷ Sprawa agenturalnego sprawdzenia był to tajny proces wykrywania, zapobiegania i likwidowania przestępczej działalności szpiegów, dywersantów, terrorystów, uczestników nielegalnych organizacji oraz innych wrogich elementów. Rozpocznano ją od sprawdzenia wstępnych materiałów i sygnałów wpływających do organów bezpieczeństwa publicznego. Prowadzono ją w celu sprawdzenia wiarygodności i obiektywności wpływających materiałów wstępnych. Można ją było założyć zarówno na grupę osób, jak i na jednego człowieka. Materiały sprawy agenturalnego sprawdzenia układano w chronologicznym porządku (§8 *Instrukcji nr 03/55*) - Ruzikowski 2004, 50-51.

⁴⁸ Sprawa ewidencyjno-obszaryjna była to forma ewidencji operacyjnej zakładanej na jedną osobę na podstawie sprawdzonych materiałów. Prowadzona była w celu systematycznej obserwacji agenturalno-operacyjnej, która pozwalała organom bezpieczeństwa publicznego ustalić w porę ewentualne wrogie zamierzenia, poczynania lub przestępcze kontakty obserwowanych osób. Sprawy ewidencyjno-operacyjne winny być zakładane – w myśl tej instrukcji – przede wszystkim na osoby, które stanowiły największe niebezpieczeństwo z uwagi na ich społeczno-polityczną przeszłość i pracę na ważnych odcinkach lub obiektach (§22 *Instrukcji nr 03/55*) - Ruzikowski 2004, 62.

W momencie rozpoczęcia kontroli stargardzki PUdsBP zatrudniał 10 pracowników operacyjnych wraz z kierownikiem Urzędu i jego zastępcą. Od 1 kwietnia 1955 r. kierownikiem stargardzkiego PUdsBP był kpt. Roman Machula, który swoją służbę w organach bezpieczeństwa rozpoczął w 1946 r.⁴⁹ Też od 1 kwietnia 1955 r. jego zastępcą był por. Bolesław Jaskuła (zastąpił na tym stanowisku por. Witolda Nowaka)⁵⁰.

W tym czasie w PUdsBP w Stargardzie powinno być zatrudnionych 11 pracowników operacyjnych wraz z Kierownikiem Urzędu i jego zastępcą. Ponadto były trzy etaty nieoperacyjne (dwie sekretarki i kierowca samochodu osobowego). W trakcie kontroli na stanowisku operacyjnym był jeden wakat, spowodowany zwolnieniem z PUdsBP w Stargardzie z dniem 31 grudnia 1955 r. st. sierż. Tadeusza Fijałkowskiego⁵¹. Kierownik stargardzkiego Urzędu na przełomie 1955 i 1956 r. skarżył się Kierownikowi WUdsBP w Szczecinie, że odczuwalny jest w stargardzkim Urzędzie brak jednego etatu nieoperacyjnego, a mianowicie pracownika pełniącego funkcję Komendanta Gmachu PUdsBP i kuriera Specjalnej Poczty⁵².

W czasie kontroli pracownikami operacyjnymi PUdsBP w Stargardzie byli: chor. Zdzisław Guryń (pisany też w dokumencie: Goryń, Góryń), referent chor. Marian Hajdo, ref. chor. Stanisław Kazimierak, ref. chor. Stanisław Połatyński, ref. chor. Ryledwicz, ppor. Władysław Sroka, ref. chor. Wajrak i ref. chor. Alfons Zajac.

Kierownictwo stargardzkiego Urzędu oraz wymienieni powyżej pracownicy operacyjni w dniu rozpoczęcia kontroli „dysponowali” 69 jednostkami sieci agenturalno - informacyjnej oraz czterema Lokalami Kontaktowymi (dalej: LK)⁵³.

W rozbiciu na poszczególne kategorie sieć agenturalno-informacyjna dzieliła się na: informatorów⁵⁴, agentów⁵⁵ i rezydentów⁵⁶.

⁴⁹ Roman Machula (1926-1959), od 14 czerwca 1946 r. był wartownikiem WUBP w Szczecinie. Następnie wartownikami kolejno w PUBP: Walczu, Złotowie i Łobzie. Od 28 lutego 1948 r. był słuchaczem VIII Kursu Specjalnego WUBP w Szczecinie. Od 1 czerwca 1948 r. był referentem Sekcji II Wydziału V WUBP w Szczecinie. Od 1 grudnia 1951 r. był starszym referentem Wydziału X WUBP w Szczecinie. Od 1 marca 1952 r. był starszym referentem Sekcji I Wydziału IV WUBP w Szczecinie. Od 1 sierpnia 1952 r. był kierownikiem Referatu Ochrony Stoczni Szczecińskiej Wydziału IV WUBP w Szczecinie. 1 kwietnia 1953 r. został szefem PUBP w Łobzie. Od 1 kwietnia 1955 r. był kierownikiem PUdsBP w Stargardzie. Od 1 stycznia 1957 r. był zastępcą komendanta powiatowego Milicji Obywatelskiej ds. Bezpieczeństwa w Stargardzie. 7 sierpnia 1959 r. skreślony został z ewidencji funkcjonariuszy na podstawie aktu zgonu - Knap, Ozga, Stefaniak 2008, 134.

⁵⁰ Knap, Ozga, Stefaniak 2008, 38.

⁵¹ Tadeusz Fijałkowski (ur. 1930 r.), od 30 marca 1953 r. był referentem Wydziału V Referatu Miejskiego WUBP w Szczecinie, od 15 lipca 1954 r. był referentem Wydziału III Sekcji VI WUBP w Szczecinie, od 1 kwietnia 1955 r. służył w PUdsBP w Stargardzie - katalog.bip.ipn.gov.pl [dostęp: 17 marca 2013].

⁵² AIPN Sz 008/322 (tom 7), 63.

⁵³ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 155. Lokal Kontaktowy (LK) mieszkanie lub pomieszczenie, najczęściej prywatne, rzadziej będące własnością instytucji, wykorzystywane przez funkcjonariuszy UB/SB zazwyczaj do spotkań z informatorami - Musiał, 2007, 335; Patrz też: Mac 1990, 49.

⁵⁴ Informator – jego zadaniem była obserwacja działań i kontaktów osób, którymi interesowały się organy bezpieczeństwa i dążyć do pozyskania ich zaufania celem ustalenia ich ewentualnej przestępczej działalności. Jeżeli informator był odpowiednio kierowany przez pracownika operacyjnego, potrafił pozyskać zaufanie wrogich elementów, podlegających rozpracowaniu, to mógł on być przeniesiony do wyższej kategorii współpracowników organów bezpieczeństwa – agentów - Ruzikowski 2004, 69.

⁵⁵ Agent – najcenniejszy i najbardziej wykwalifikowany tajny współpracownik organów bezpieczeństwa, który z reguły mógł mieć bezpośredni dostęp do osób prowadzących wrogą działalność oraz potrafił zdobyć ich zaufanie. Agent używano w celu inwigilowania osób rozpracowywanych przez organy bezpieczeństwa, jak i do wykonywania bardziej skomplikowanych zadań realizowanych przez te organy - Ruzikowski 2004, 69.

⁵⁶ Rezydent – był to tajny współpracownik rekrutujący się z reguły spośród posiadających doświadczenie polityczne członków i kandydatów na członków PZPR. Za pośrednictwem rezydenta pracownik operacyjny kierował pracą informatorów przekazanych rezydentowi na łączność - Ruzikowski 2004, 69.

Informatorów, którzy jak to określa się w *Sprawozdaniu* „pozostawali na kontakcie” lub też byli „obsługiwani” przez stargardzki PUdsBP, było w owym czasie sześćdziesięciu sześciu, z tego w *Sprawozdaniu* wymienionych jest trzydziestu siedmiu o pseudonimach: „Adamowicz”, „B-12”, „Bronisław”, „Czarnecki”, „Dąb”, „Drzewo”, „Edek”, „Gołąb”, „Jabłoński”, „Jar”, „Jaskóła”, „Jerzyk”, „Karol”, „Kozan”, „Król”, „Leszek”, „Lotnik”, „Mazurek”, „Merian” [Marian?], „Mściciel”, „Murzyn”, „Operator”, „Pierzchała”, „Piętaś”, „Redie” [Radio?], „Sokół”, „Stary”, „Tomasz”, „Wacław”, „Wadecki” [Wajdecki?], „Wiech”, „Witek”, „Wolski”, „Zajac”, „Zawadzki”, „Zosia”, „Zar” [Zar?]⁵⁷.

Stargardzki PUdsBP w czasie kontroli posiadał jednego agenta o ps. „Krużyński”. Rezydentów było dwóch o pseudonimach: „Bagnet” i „Płociński”⁵⁸.

Kierownik PUdsBP w Stargardzie kpt. R. Machula miał na kontakcie łącznie trzech informatorów, m.in. inf. ps. „Bronisław”, który będąc księdzem pozostawał na kontakcie, ale kategorycznie odmawiał współpracy i w dniu 5 marca 1956 r. oświadczył: *że gdyby nawet coś wiedział to na swoich wiernych nie powie nic złego*⁵⁹. Ponadto kpt. R. Machula miał na kontakcie jednego agenta, wspomnianego wyżej, o ps. „Krużyński”. Jak podkreślali w *Sprawozdaniu* kontrolujący, angażowany był on do szeregu spraw prowadzonych przez kpt. Machulę i pracowników operacyjnych stargardzkiego Urzędu, mimo tego, że było dużo wątpliwości, co do jego obiektywności i prawdziwości podawanych przez niego informacji. W rozmowach z rozpracowywanymi przez Urząd osobami *Inspirował* [on] *wrogie wypowiedzi na tematy polityczne*⁶⁰.

Zastępca kierownika stargardzkiego PUdsBP por. B. Jaskuła miał na kontakcie 5 informatorów, z których jeden o ps. „Jaskóła” (sic!) wymieniony jest w *Sprawozdaniu* Zdaniem kontrolujących był to wartościowy informator wykonujący systematycznie otrzymywane zadania i chętnie współpracujący ze stargardzkim Urzędem⁶¹.

Por. B. Jaskuła (ur. 1923 r.) od 1925 r. mieszkał we Francji, gdzie przeprowadziła się jego cała najbliższa rodzina. W 1936 r. rozpoczął pracę w kopalni, w której pracował jego ojciec. Należał do zrzeszenia Francuskiej Młodzieży Komunistycznej. W 1942 r. został aresztowany przez Niemców, ale udało mu się uciec. Po wyzwoleniu Francji wstąpił do polskiej jednostki sformowanej przy Armii Francuskiej. Od stycznia 1945 r. brał udział w działaniach wojennych na Froncie Zachodnim. Do Polski powrócił w listopadzie 1945 r. (wraz z jednostką w której służył). Zamieszkał w Koszalinie, gdzie 17 grudnia 1945 r. złożył podanie do Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie o przyjęcie do pracy. Zatrudniony został w styczniu 1946 r. jako młodszy referent WUBP w Koszalinie. W 1946 r. odbył kurs szkoleniowy przy WUBP, który zakończył w stopniu sierżanta⁶². Po długoletnim pobycie we Francji biegle władał językiem francuskim⁶³, miał natomiast w początkowym okresie pobytu w Polsce

⁵⁷ Ponadto w *Sprawozdaniu* w kontekście jednej ze spraw wymieniony był informator o ps. „Zofia”, będący na kontakcie Wojewódzkiego Urzędu do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego we Wrocławiu - AIPN Sz, 008/222 (tom 7), *Sprawozdanie* 1956, 148.

⁵⁸ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), *Sprawozdanie* 1956, 151, 152.

⁵⁹ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), *Sprawozdanie* 1956, 149.

⁶⁰ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), *Sprawozdanie* 1956, 143-144.

⁶¹ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), *Sprawozdanie* 1956, 149.

⁶² Dalsze awanse: starszy sierżant (24 styczeń 1947 r.); chorąży (22 grudzień 1947 r.); podporucznik (30 grudzień 1949 r.); porucznik (22 lipiec 1952 r.); kapitan (18 lipiec 1956 r.).

⁶³ Za tą umiejętność, na podstawie protokołu Komisji Egzaminacyjnej MSW z dnia 6 maja 1959 r., otrzymywał dodatek finansowy do pensji w wysokości 120 zł miesięcznie - AIPN Sz, 0019/1304, 101.

problemy z wysławianiem się w języku polskim⁶⁴. W 1946 r. wstąpił do PPR. Po przeniesieniu siedziby WUBP z Koszalina do Szczecina (17 lutego 1946 r.) zamieszkał w tym mieście. W „Ankiecie Specjalnej” wypełnionej w WUBP w Szczecinie, 3 lutego 1950 r. na pytanie: *Dane o najbliższych i znajomych, z którymi utrzymuje stosunki towarzyskie*, wymienił sześć osób, wszyscy należeli do PZPR i byli pracownikami WUBP w Szczecinie. W aktach tego funkcjonariusza możemy znaleźć informację, że ze swoją znajomością języka francuskiego zasłużył się w czasie rozpracowywania tzw. siatki szpiegowskiej pracownika (sekretarz) konsulatu Francji w Szczecinie André Simona Robineau, za co został odznaczony⁶⁵. Od 29 lipca 1953 r. B. Jaskuła był Kierownikiem Sekcji VII Wydziału I WUBP w Szczecinie. 1 kwietnia 1955 r. jak zostało to już powiedziane został zastępcą kierownika PUdsBP w Stargardzie⁶⁶. W charakterystyce jego osoby sporządzonej przez Sekretarza Komitetu Zakładowego PZPR przy WUdsBP w Szczecinie z 25 lutego 1955 r. można przeczytać: *W pracy partyjnej dał się poznać jako aktywny i ofiarny towarzysz, dbając o podniesienie na wyższy poziom pracy O.O.P.⁶⁷ do której należy. Na zebraniach partyjnych jest aktywny, zabierając głos w dyskusjach stara się wykazywać braki i niedociągnięcia poszczególnych towarzyszy. Do niedawna był on członkiem Egzekutywy⁶⁸ O.O.P i z powierzonych mu obowiązków wywiązywał się należycie. Nie mniej jednak posiada pewne skłonności do alkoholu, o czym świadczy dwukrotne usuwanie jego z Egzekutywy O.O.P. – za drobne wykroczenia, które wynikały z przyczyn nadużywania alkoholu⁶⁹. Mimo wyżej podanych uwag jest cennym towarzyszem, posiada właściwy stosunek do krytyki i samokrytyki. Systematycznie uczęszcza na szkolenie partyjne i bierze w nim aktywny udział. Tow.[arzysz] Jaskuła jest koleżeński, szczerzy i posiada zaufanie wśród towarzyszy⁷⁰.*

⁶⁴ Taka uwaga znalazła się na jego „Karcie egzaminacyjnej słuchaczy szkoły WUBP w Koszalinie” - AIPN Sz 0019/1304, 50.

⁶⁵ AIPN Sz 0019/1304, 82. W sprawie szpiegowskiej A. Robineau na terenie całego kraju zatrzymano około 300 osób, kilkadziesiąt z nich stanęło przed sądem. Sprawa była bardzo mocno nagłośniona przez propagandę Polski Ludowej. A. Robineau przyznał się do zorganizowania siatki szpiegowskiej i w procesie rozpoczętym 6 lutego 1950 r. w Szczecinie skazany został na 12 lat więzienia. Jeden z jego współpracowników Bronisław Sokół-Klimeczak, został skazany w tym procesie na karę śmierci, wykonaną w więzieniu w Kielcach. W 1956 r. A. Robineau powrócił do Francji w ramach wymiany szpiegów. Szerzej patrz: Jarosz, Pasztor 2001; Bukowski 2010.

⁶⁶ W aktach osobowych B. Jaskuły znajduje się: *Wyciąg z protokołu posiedzenia Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Szczecinie z dnia 28 marca 1955 r. zatwierdzający: Towarzysza Jaskułę Bolesława na stanowisko z-cy kierownika Pow. Urzędu d/s Bezp. w Stargardzie* - AIPN Sz 0019/1304, 89.

⁶⁷ O.O.P. – Oddziałowa Organizacja Partyjna PZPR, część składowa Podstawowej Organizacji Partyjnej PZPR działającej w zakładzie pracy.

⁶⁸ Organ wykonawczy partii w tym przypadku O.O.P. PZPR.

⁶⁹ W 1947 r. otrzymał 5 dni aresztu za wszczęcie awantury w stanie nietrzeźwym oraz pięciokrotne potrącenie (z pensji) wartości zagubionego pistoletu służbowego. Innym razem w maju 1958 r. zmniejszono mu dodatek funkcyjny z powodu nie stawienia się do pracy na wskutek „nadużycia napojów alkoholowych” z innymi pracownikami Wydziału II UB w lokalu nocnym „Bajka”. Uwaga o nadużyciu alkoholu przez B. Jaskułę pojawiła się także w *Charakterystyce służbowej* z 29 maja 1964 r. - AIPN Sz 0019/1304, 49, 94, 110.

⁷⁰ Po odejściu ze stargardzkiego Urzędu w lipcu 1957 r. został starszym oficerem operacyjnym Wydziału II SB KW MO w Szczecinie (kontrwywiad). Następnie zajmował stanowiska: zastępca Kierownika Komisariatu Portowego ds. Służby Bezpieczeństwa KW MO w Szczecinie (sierpniu 1958 r.); starszy oficer Ewidencji Operacyjnej Sekcji Rejestru Cudzoziemców (1960 r.); starszy oficer Grupy Kontroli Cudzoziemców Wydziału Kontroli Ruchu Granicznego (października 1965 r.). W 1970 r. skreślony z ewidencji funkcjonariuszy SB/MO z powodu śmierci - AIPN Sz 0019/1304, 82.

Referent chor. Zdzisław Guryń⁷¹ w świetle *Sprawozdania* miał na kontakcie informatorów o pseudonimach: „Czarnecki”, „Karol”, „Murzyn” i „Zawadzki”. Prowadził osiem spraw ewidencyjno-obszernych.

Informator ps. „Czarnecki” zwerbowany został w 1953 r., na kontakcie stargardzkiego PUdsBP był od lipca 1954 r. Zdaniem kontrolujących, informator ten *zrywał spotkania* lub nie wykonywał powierzonych mu zadań. Kontrolujący zalecili kierownictwu stargardzkiego Urzędu wyeliminować go z grona informatorów jako osobnika *zdemoralizowanego i uchylającego się od współpracy*⁷².

W trakcie kontroli teczki roboczej inf. ps. „Zawadzki” kontrolujący stwierdzili, że chor. Z. Guryń fałszował dokumenty operacyjne⁷³. W pokontrolnym *Sprawozdaniu* zarzucono chorążemu, że w sprawie ewidencyjno-operacyjnej na Stanisława Konopińskiego w postanowieniu o założeniu sprawy pisał on: *Założyć sprawę na byłego obszarnika i kulaka wrogo ustosunkowanego do PRL*. Po przeanalizowaniu sprawy – przejrzaniu materiałów zgromadzonych na S. Konopińskiego, które dostarczał inf. ps. „Murzyn” – kontrolujący stwierdzili, że inwigilowany pochodził z terenów wschodnich i brak było jakichkolwiek danych, że był on kiedykolwiek obszarnikiem, a ponadto od 1950 r. był członkiem spółdzielni rolniczej (Rolniczego Zespołu Spółdzielczego) gdzie pracował jako kołodziej⁷⁴. Podobnie było w sprawie ewidencyjnego sprawdzenia nr 19/10 na J. Bogdała, któremu chor. Guryń zarzucał, na podstawie doniesień informatorów, że kontaktował się on z agentem angielskiego wywiadu, Krysiakiem. Zdaniem kontrolujących ze zgromadzonych materiałów nie wynikało, ażeby J. Bogdał utrzymywały kontakty o charakterze szpiegowskim ze wspomnianym Krysiakiem⁷⁵.

Referent chor. Marian Hajdo⁷⁶, spośród wszystkich pracowników operacyjnych stargardzkiego Urzędu posiadał na łączności najmniejszą sieć agenturalną. Na kontakcie posiadał on informatorów o pseudonimach: „Wacław” i „Pierzchała”. Kontrolujący w *Sprawozdaniu* stwierdzili, że byli oni wartościowymi informatorami, wykonującymi systematycznie otrzymany zadania i chętnie współpracowali z organami bezpieczeństwa⁷⁷. U referenta chor. Hajdo znajdowała się m.in. sprawa agenturalnego sprawdzenia kryptonim „Zdrajca”, założona 10 maja 1955 r., w prowadzeniu której kontrolujący zarzucili chorążemu, że odbywał spotkania z informatorami

⁷¹ Zdzisław Guryń (ur. 1931 r.), pracę w stargardzkim Urzędzie rozpoczął 1 grudnia 1953 r. jako referent w Referacie Ochrony. Na początku 1954 r. awansował do stopnia chorążego, od 1 kwietnia był oficerem operacyjnym. Na przestrzeni lat 1956/1957 odbył szkolenie oficerskie w Centrum Wyszczolenia Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Legionowie. Ostatnia adnotacja w jego biogramie zamieszczonym na stronie IPN informuje, że 1 kwietnia 1967 r. awansowany został do stopnia porucznika i był Inspektorem Operacyjnym Referatu ds. Bezpieczeństwa Komendy Powiatowej MO w Stargardzie - AIPN Sz 008/322 (tom 7), 63; katalog.bip.ipn.gov.pl [dostęp: 17 marca 2013 r.].

⁷² AIPN Sz. 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 148-149, 158.

⁷³ Miał on sfałszować doniesienie z 10 września 1955 r. rzekomo od inf. ps. „Zawadzki”, które jak się okazało sam referent napisał i podpisał, ponadto, co wzbudziło podejrzliwość kontrolujących, w tym czasie łączność z inf. ps. „Zawadzki” była „zerwana” - AIPN Sz. 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 151.

⁷⁴ AIPN Sz. 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 139.

⁷⁵ AIPN Sz. 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 138.

⁷⁶ Marian Hajdo (ur. 1935 r.), od 1 września 1954 r. był słuchaczem rocznej szkoły oficerskiej w Krajowym Ośrodku Szkolenia Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Gdańsku. Od 1 lipca 1955 r. został zatrudniony jako referent PUdsBP w Stargardzie. Wraz z początkiem 1956 r. rozkazem Przewodniczącego Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego otrzymał premię uznaniową 1000 zł. Z dniem 1 kwietnia 1956 r. został oficerem operacyjnym w stopniu chorążego stargardzkiego PUdsBP. Mieszkał w Stargardzie przy ul. Warszawskiej nr 9/5. Po zwolnieniu z organów bezpieczeństwa w listopadzie 1956 r. wyprowadził się ze Stargardu do Gdańska i zatrudnił się jako nauczyciel w Szkole Podstawowej nr 29 (od 1 lutego 1957 r.) - AIPN Sz 0019/953, 4.

⁷⁷ AIPN Sz. 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 149, 151.

w niezaplanowanych terminach⁷⁸. Podobnie jak chor. Guryniowi kontrolujący zarzucili mu także fałszowanie dokumentów operacyjnych⁷⁹.

Referent chor. S. Kazimierak⁸⁰ w momencie rozpoczęcia kontroli stargardzkiego Urzędu miał na kontakcie informatorów o pseudonimach: „B-12”, „Edek”, „Jerzyk”, „Król”, „Leszek”, „Sokół”, „Stary” i „Wacław”. Informator ps. „B-12” zwerbowany został w 1949 r., a od 1955 r. uważał siebie za zdekonspirowanego, gdyż był w siedzibie stargardzkiego Urzędu konfrontowany z osobami, na które donosił. Kontrolujący zalecili Kierownikowi stargardzkiego Urzędu, aby sprawdził stopień jego dekonspiracji i zdecydował o jego dalszym wykorzystaniu⁸¹. Informatorzy o pseudonimach „Jerzyk”, „Król” i „Sokół” przez kontrolujących zaliczeni zostali do informatorów zdekonspirowanych, z usług których stargardzki Urząd powinien zrezygnować. Decyzję pozostawiono kierownikowi stargardzkiego PUdsBP⁸². Informator ps. „Edek” zwerbowany został w 1954 r. W okresie werbunku był magazynierem w PGR Sulino, gdzie dopuszczał się systematycznych kradzieży. Prowadzone było przeciwko niemu dochodzenie. Kontrolujący zalecili kierownictwu stargardzkiego Urzędu wyeliminowanie go z grona informatorów, jako: *osobnika zdemoralizowanego i uchylającego się od współpracy* (przez cały 1955 r. przekazał tylko 4 doniesienia o bezwartościowej treści i zrywał systematycznie spotkania). Informatorzy o pseudonimach „Leszek” i „Stary” w *Sprawozdaniu* uznani zostali za jednostki wartościowe wykonujące systematycznie otrzymywane zadania i chętnie współpracujące z organami bezpieczeństwa⁸³. Chor. Kazimierak prowadził m.in. sprawę ewidencyjno-operacyjną Nr 544/55 na Adolfa Wróbla, który podejrzewany był o przynależność do Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA), a ponadto był: *Wrogo ustosunkowany do obecnej rzeczywistości jak i do spółdzielczości produkcyjnej*⁸⁴.

Referent chor. S. Połatyński miał na kontakcie informatorów o pseudonimach: „Lotnik”, „Operator” i „Wiech”. Odnośnie inf. ps. „Lotnik” kontrolujący zalecili Kierownikowi stargardzkiego Urzędu, aby sprawdził stopień jego dekonspiracji i zdecydował o jego dalszym wykorzystaniu⁸⁵. Ponadto na kontakcie chor. Połatyńskiego był rezydent – bez sieci informatorów – o ps. „Bagnet”, były członek PZPR⁸⁶. W odniesieniu do chor. Połatyńskiego, kontrolujący zwracali uwagę, że spośród spraw przez niego prowadzonych, podobnie jak i u innych pracowników stargardzkiego Urzędu były sprawy, w których brak było jakichkolwiek podstaw do ich dalszego prowadzenia. U chor. Połatyńskiego była to m.in. sprawa nr 524 założona na Jana Mroczek⁸⁷.

⁷⁸ Pracownicy operacyjni zobowiązani byli instrukcjami pracy do sporządzania planów operacyjnych przedsięwzięć w sprawach i prowadzenia kalendarzyków spotkań z informatorami - AIPN Sz, 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 140, 141, 151.

⁷⁹ Takie uwagi poczyniono po skontrolovaniu doniesień informatora ps. „Wacław”. AIPN Sz, 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 151.

⁸⁰ Stanisław Kazimierak (ur. 1934 r.), podobnie jak M. Hajdo od 1 września 1954 r. był słuchaczem rocznej szkoły oficerskiej w Krajowym Ośrodku Szkolenia MBP w Gdańsku. Od 1 lipca 1955 r. był referentem w PUdsBP w Stargardzie. Od 1 kwietnia 1956 r. pełnił funkcję oficera operacyjnego w stargardzkim PUdsBP w stopniu chorążego. Służbę w bezpiecze zakończył 30 listopada 1956 r. - katalog.bip.ipn.gov.pl [dostęp: 23 marca 2013 r.].

⁸¹ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 148, 158.

⁸² AIPN Sz, 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 148, 154, 158.

⁸³ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 149.

⁸⁴ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 139.

⁸⁵ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 158.

⁸⁶ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 151, 152.

⁸⁷ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 140.

Referent chor. Rydlewicz miał na kontakcie informatorów o pseudonimach: „Dąb”, „Tomasz”, „Wadecki” i „Witek”. Informator ps. „Tomasz” w świetle *Sprawozdania* był jednostką wartościową i chętnie współpracował z organami bezpieczeństwa. Kontrolujący zalecali natomiast wyeliminować ze stanu sieci agenturalnej *zdemoralizowanego i uchylającego się od współpracy* informatora ps. „Witek”. Odmawiał on współpracy z organami Bezpieczeństwa Publicznego. Od 1954 r. nie przekazał żadnych materiałów, a ponadto był wrogo ustosunkowany do Rolniczych Zespołów Spółdzielczych⁸⁸. Informatorowi ps. „Dąb” kontrolujący zarzucali dekonspirację i zalecali Kierownikowi stargardzkiego Urzędu, aby sam zdecydował o jego dalszym wykorzystaniu⁸⁹. Na kontakcie chor. Rydlewicza był także jeden z dwóch rezydentów stargardzkiego Urzędu, członek PZPR o ps. „Płociński”, który jednak nie posiadał sieci informatorów⁹⁰.

Ppor. Władysław Sroka⁹¹ w trakcie kontroli miał na kontakcie informatorów o pseudonimach: „Gołąb”, „Jabłoński”, „Zajac” i „Zar” [„Zar”?]. Informator ps. „Jabłoński” określony został w *Sprawozdaniu* jako jednostka wartościowa wykonująca systematycznie otrzymywane zadania i chętnie współpracująca z organami bezpieczeństwa. Inf. ps. „Zajac” zwerbowany został w 1954 r. i niedługo po tym, o swej współpracy z organami Bezpieczeństwa Publicznego, poinformował niejakiego Szczypułkowskiego – o czym doniósł inf. ps. „Drzewo”, będący także na łączności stargardzkiego Urzędu. Ponadto inf. ps. „Zajac” w listopadzie 1955 r. zdekonspirował się przed własną żoną. Kontrolujący oficerowie zalecili Kierownikowi stargardzkiego Urzędu, aby sprawdził stopień jego dekonspiracji i zdecydował o jego dalszym wykorzystaniu⁹².

Ppor. W. Sroka prowadził także sprawę agenturalnego sprawdzenia nr 12/2 na księdza Stefana Strzałkowskiego, którą kontrolujący zaliczyli do tych spraw w przypadku, których brak było jakichkolwiek podstaw do ich dalszego prowadzenia. Jak wynikało z dokumentów zgromadzonych przez stargardzki Urząd, wspomniany ksiądz podejrzany był o wrogie ustosunkowanie do PRL oraz o utrzymywanie kontaktu korespondencyjnego z osobami zamieszkałymi w USA. Okazało się jednak, że paczki – zawierające kakao, herbatę i kawę – z których zawartości korzystał ksiądz, wysyłane były do Rozalii Knapieńskiej, przez jej siostrę zamieszkałą w USA. Na tej podstawie

⁸⁸ AIPN Sz. 008/222 (tom 7). Sprawozdanie 1956, 149, 158. Rolnicze Zespoły Spółdzielcze (RZS) – jeden z typów spółdzielni rolniczych powołanych do życia w okresie kolektywizacji polskiej wsi w latach 1949-1956. Potocznie nazywano je „kolchozami” - Machalek 2012, 266. Patrz też: Machalek 2009, 187-198. *Wrogie ustosunkowanie* do akcji kolektywizacji wsi postrzegane było przez bezpiekę jako działanie antypaństwowe i antysystemowe. Szerzej patrz: Kura 2006.

⁸⁹ AIPN Sz. 008/222 (tom 7). Sprawozdanie 1956, 149, 158.

⁹⁰ AIPN Sz. 008/222 (tom 7). Sprawozdanie 1956, 151, 152.

⁹¹ Władysław Sroka (ur. 1926 r.), po odbyciu służby wojskowej w Wojskach Ochrony Pogranicza (WOP) w listopadzie 1951 r. złożył podanie o pracę w Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego, w szeregi którego został przyjęty w 1952 r. W ankiecie wypełnionej przez W. Srokę, ręką referenta UBP przeprowadzającego z nim rozmowę zostało zapisane: *dość inteligentny ogólnie mimo stosunkowo niskiego wykształcenia [sześć klas szkoły podstawowej] wyrobiony dobrze, politycznie zorientowany. Może być przyjęty po sprawdzeniu do pracy operacyjnej*. Pracując w stargardzkim Urzędzie w latach 1954-1957 mieszkał w Stargardzie przy ul. Warszawskiej 26a, był członkiem PZPR. W 1957 r. został funkcjonariuszem Milicji Obywatelskiej i objął stanowisko komendanta posterunku MO w Chociwlu, do której to miejscowości się przeprowadził. W 1958 r. zmuszony został do zmiany miejsca pracy, gdyż „wykryto”, że jego syn uczęszczał do kościoła i był ministrantem. Powrócił do stargardzkiej komendy MO, przydzielono mu mieszkanie przy ul. Szczecińskiej 106. W 1962 r. zmienił nazwisko na Sławczyński. W MO pracował do 1976 r. - AIPN Sz 0019/5432, 19, 44 i następn.

⁹² AIPN Sz. 008/222 (tom 7). Sprawozdanie 1956, 149, 158.

W. Sroka wysunął podejrzenia o prowadzenie wrogiej działalności przez księdza⁹³.

Referent chor. Wajrak, miał na kontakcie informatorów o pseudonimach: „Jar”, „Kozan”, „Mazurek”, „Mściciel”, „Piętak” i „Wolski”. W *Sprawozdaniu* przybliżone zostały fakty na temat informatora ps. „Jar”. Kontrolujący wynotowali, że: *informator ten będąc w stanie nietrzeźwym przyznał się obywatelce Siwiec, że współpracuje z organami Bezpieczeństwa Publicznego i miał nieprzyjemności ze strony Urzędu z powodu niewykonania przez niego zadań*. O fakcie tym poinformował stargardzki Urząd inf. ps. „Wolski” w doniesieniu z 1 czerwca 1955 r. Ponadto inf. ps. „Jar” był wydalony z PZPR i w końcu 1953 r. do będącego na kontakcie WUdsBP we Wrocławiu, informatora o ps. „Zofia” powiedział, także będąc w stanie nietrzeźwym, że wstąpił do nielegalnej organizacji. O czym ten poinformował w doniesieniu z dnia 3 października 1953 r. Odnośnie inf. ps. „Jar” kontrolujący zalecili kpt. Machuli, aby sprawdził stopień jego dekonspiracji i zdecydował o jego dalszym wykorzystaniu⁹⁴. Informator ps. „Mazurek” wskazany został w *Sprawozdaniu* przez kontrolujących do wyeliminowania go z sieci agenturalnej stargardzkiego Urzędu, gdyż bardzo często chorował i ogłuchł, a tym samym nie nadawał się już do dalszej współpracy. Informator o ps. „Piętak”, były członek UPA, przebywał pod fałszywym nazwiskiem na terenie powiatu stargardzkiego, niemniej jednak oceniony został jako jednostka wartościowa, wykonująca systematycznie otrzymywane zadania i chętnie współpracująca z organami Bezpieczeństwa Publicznego⁹⁵.

Sprawa ewidencyjno-operacyjna nr 220/10 założona na obywatela Turskiego, przez chor. Wajraka, w której uzasadnieniem było to, że człowiek ten był byłym oficerem, *wrogo ustosunkowanym do PRL i rozpowszechniał wrogą propagandę*. Z akt sprawy wynikało, że Turski przed II wojną światową był oficerem rezerwy, co – jak zauważyli kontrolujący – zgodnie załącznikiem do *Instrukcji 03/55* nie mogło być podstawą do złożenia sprawy ewidencyjno-obszernej. Ponadto z materiałów dotyczących rozpowszechniania wrogiej propagandy przez Turskiego, w okresie lat 1953-1955, które pochodziły od inf. ps. „Kozan”, wynikało, że rozmowy prowadzone były przy udziale osób trzecich i fakty te nie zostały sprawdzone⁹⁶. Chor. Wajrak prowadził też sprawę nr 217/10, w której obywatelowi Matusiakowi zarzucano, że w 1952 r. dał pistolet Chmielewskiemu, aresztowanemu następnie za nielegalne posiadanie broni. Matusiak miał mu także polecić zorganizowanie nielegalnej organizacji. Zdaniem kontrolujących sprawa ta była niewłaściwie prowadzona, ponieważ była mało aktywnie wyjaśniana, przez długi okres czasu nie przynosiła rezultatów i nie rokowała perspektyw doprowadzenia jej do końca. Powodem tych wszystkich uchybień był fakt nie posiadania w tej sprawie przez chor. Wajraka agentury⁹⁷.

⁹³ AIPN Sz. 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 138.

⁹⁴ AIPN Sz. 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 158.

⁹⁵ AIPN Sz. 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 149.

⁹⁶ AIPN Sz. 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 136.

⁹⁷ AIPN Sz. 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 137.

Referent chor. Alfons Zajac⁹⁸ w trakcie kontroli miał na kontakcie informatorów o pseudonimach: „Adamowicz”, „Karol”, „Merian” [„Marian”?] i „Redie” [„Radio”?]. Informator ps. „Adamowicz” oceniony został jako jednostka wartościowa wykonująca systematycznie otrzymywane zadania i chętnie współpracująca z organami bezpieczeństwa⁹⁹. W *Sprawozdaniu* kontrolujący odnieśli się do sprawy ewidencyjno-obszernyjnej nr 411/10 prowadzonej przez ref. chor. A. Zajacę na obywatela Stanisława Potęgę, który jak wynikało z zawartych dokumentów oskarżony był o to, że w Stargardzie należał do kilku *sekt religijnych*, m.in. „Adwentystów” Zjednoczonego Kościoła Ewangelickiego, pełniąc tam funkcję kaznodziei. Na skutek dokonanych nadużyć został wydalony z tej religijnej społeczności. W dniu 6 marca 1956 r. stargardzki Urząd zwrócił się z meldunkiem do Samodzielnej Sekcji VI WUdsBP w Szczecinie¹⁰⁰ z prośbą o wypowiedzenie się, co do złożenia sprawy do archiwum Wydziału X (dziesiątego). 10 marca 1956 r. nadeszła odpowiedź, w której zalecano by S. Potęgę: *Zawerbować i nastawić do rozpracowania działalności sekt w Stargardzie*. Decyzja Samodzielnej Sekcji VI WUdsBP w tej sprawie zdaniem kontrolujących inspektorów była niesłuszna, gdyż jak stwierdzili w *Sprawozdaniu* S. Potęga był skompromitowany i werbunek jego nic by nie wniósł do sprawy rozpracowania *sekt religijnych* w Stargardzie.

A. Zajac był jednym z kilku pracowników operacyjnych stargardzkiego Urzędu, którzy w swej pracy angażowali do działań operacyjnych agenta o ps. „Krużyński”, będącego na łączności Kierownika Urzędu kpt. Machuli. W stosunku do tego agenta (jedyne na „łączności” stargardzkiego Urzędu) były duże wątpliwości w zakresie jego obiektywności i prawdziwości podawanych przez niego informacji¹⁰¹.

Chor. Zajac znalazł się na „celowniku” kontrolujących, również dlatego, że – jak stwierdzono w toku kontroli – posiadał on u siebie materiały świadczące o wysłaniu wybitnie wrogiego anonimu skierowanego do Polskiego Radia w styczniu 1956 r., ale zwlekał z założeniem sprawy i objęciem agenturalną obserwacją podejrzanych o sporządzenie tego anonimu. W odniesieniu do chor. Zajacę kontrolujący stwierdzili również, że zgodnie z obowiązującymi wytycznymi prowadził on „kalendarzyk spotkań”. Zauważono jednak, że miał on jednak jedynie formalny charakter, ponieważ spotkania nie odbywały się w zaplanowanych terminach¹⁰².

⁹⁸ Alfons Zajac (1933-2010), w Stargardzie mieszkał od 1946 r. przy ul. Konarskiego nr 9. Należał do ZMP (Związku Młodzieży Polskiej) w latach 1949/50-1951 był członkiem ORMÓ (Ochotnicza rezerwa Milicji Obywatelskiej). Mając ukończonych 7 klas szkoły podstawowej w latach 1951-1952 był słuchaczem dwuletniej szkoły oficerskiej MBP 7 listopada 1951 r. złożył uroczyste ślubowanie w centrum Wyszkołenia Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie o treści: *Ślubuję uroczystie stać na straży wolności, niepodległości i bezpieczeństwa państwa polskiego, dążyć ze wszystkich sił do ugruntowania ładu wewnętrznego, opartego na społecznych, gospodarczych i politycznych zasadach ustrojowych Polski Ludowej i z całą stanowczością, nie szczędząc swych sił, zwalczać jego wrogów. Ślubuję uroczystie strzec i dochować tajemnicy służbowej, rozkazy przełożonych wykonywać wiernie i obowiązywać moje wypełniać gorliwie i sumiennie*. Po ukończeniu kursu skierowany został do pracy w WUBP w Szczecinie. Na własną prośbę został przeniesiony 15 listopada 1952 r. do PUBP w Stargardzie na stanowisko młodszego referenta do spraw wywiadu. W marcu 1953 r. awansował na referenta. W opinii przełożonego był *pracownikiem zdyscyplinowanym i sumiennym*. W październiku 1954 r. Szeff WUBP w Szczecinie poprzez Wydział Kadr WUBP w Szczecinie wydał A. Zajacowi zgodę na ślub z byłą pracownicą Powiatowego Biura Ewidencji Ludności i Dowodów Osobistych. Wcześniej wywiad na temat kandydatki przeprowadził PUBP w Stargardzie *ze szczególnym uwzględnieniem działalności polityczno-społecznej, zarobkowej oraz pochodzenia społecznego i stanu majątkowego* kandydatki na żonę. W 1955 r. w związku z reorganizacją Urzędu Bezpieczeństwa przeniesiony został na stanowisko referenta Referatu III (pracownik operacyjny) - AIPN Sz 0019/4112, 44 i następcę.

⁹⁹ AIPN Sz. 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 149.

¹⁰⁰ Na temat inwigilacji związków wyznaniowych przez UB/SB patrz m.in.: Dziurok 2004; Krawczyk 2011.

¹⁰¹ AIPN Sz. 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 143.

¹⁰² AIPN Sz. 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 139, 151. W oczach R. Machuli chor. A. Zajac nie radził sobie

Podsumowując ten aspekt kontroli, tj. ocenę sieci agenturalno-informacyjnej stargardzkiego Urzędu i pracę z nią poszczególnych pracowników operacyjnych, kontrolujący podliczyli, że na dziesięciu pracowników operacyjnych PUdsBP w Stargardzie, na jednego funkcjonariusza średnio przypadało siedem jednostek sieci agenturalnej. Faktycznie jednak liczba jednostek posiadanych na łączności, przez poszczególnych pracowników była różna i wahała się od dwóch do dziesięciu jednostek. Większość tej agentury zwербowana była w latach 1946-1953. Nieznaczna jej część zwербowana była w latach 1953-1956. Od września 1955 r. do 1 kwietnia 1956 r. zostało zwербowanych przez stargardzki PUdsBP dziewięciu informatorów. Z innych Urzędów do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w tym okresie przekazano na „łączność” stargardzkiego Urzędu cztery jednostki sieci agenturalnej.

Na przestrzeni tego samego okresu zostało wyeliminowanych z różnych przyczyn takich jak: odmówienie współpracy, nieprzydatność i w jednym wypadku śmierć, łącznie jedenastu informatorów, natomiast pięciu „przekazano” do innych PUdsBP lub WUdsBP. Zdaniem kontrolujących tempo werbunków, jak i liczba agentury stargardzkiego PUdsBP była niezadowolająca: *Zarówno pod względem przeciętnego obciążenia pracownika pracą z nią, jak i pod względem potrzeb operacyjnych Urzędu*¹⁰³. Oceniając możliwości pozyskania agentury przez stargardzki PUdsBP w najbliższym czasie, kontrolujący stwierdzili, że na dzień rozpoczęcia kontroli, ogółem wszyscy pracownicy operacyjni posiadali w opracowaniu zaledwie czterech kandydatów na informatorów¹⁰⁴. Kontrolujący zwrócili też uwagę na brak agentury w niektórych sprawach prowadzonych przez stargardzki Urząd. Wyliczyli oni, że na 55 spraw ewidencji operacyjnej w 21 sprawach nie tkwił żaden informator czy też agent. Krytyce w *Sprawozdaniu* poddany był fakt, że w znacznej liczbie spraw tkwił tylko jeden informator. To powodowało, że materiały otrzymywane z jednego źródła nie mogły być sprawdzane, co w rezultacie uniemożliwiało obiektywne ustosunkowanie się do posiadanych materiałów¹⁰⁵. Poza konkretnymi sprawami jakie prowadził stargardzki PUdsBP pozostawało 21 informatorów, którzy otrzymywali przeważnie zadania dotyczące zbierania informacji mogących interesować Urząd w miejscu ich zamieszkania i pracy. Ponadto część agentury wykorzystywana był również do opracowywania kandydatów przeznaczonych do werbunku¹⁰⁶.

Wśród niedociągnięć w pracy stargardzkiego Urzędu kontrolujący wykazali brak zainteresowania i nie objęcie agenturalną obserwacją osób, które w myśl *Instrukcji 03/55* powinny być nią objęte. Była to m.in. grupa osób zwolnionych z więzienia za przestępstwa antypaństwowe, bandytyzm itp. licząca 22 osoby

w pracy z agenturą i jako referent nie mógł samodzielnie pracować. W piśmie z dnia 28 listopada 1956 r. kpt. R. Machuła, zwracając się do WUdsBP w Szczecinie prosił o zwolnienie chor. A. Zająca z pracy. Uzasadniał to: *reorganizacją aparatu do Spraw Bezpieczeństwa i brakiem kwalifikacji w pracy kontrwywiadowczej*. Z dniem 18 grudnia 1956 r. chor. A. Zająca został zwolniony z pracy. Zatrudnienie znalazł w stargardzkim Zakładzie Karnym - AIPN Sz 0019/4112, 44 i następn.

¹⁰³ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 163. Kierownik stargardzkiego PUdsBP por. R. Machuła po zapoznaniu się z treścią *Sprawozdania* w piśmie skierowanym do plk. E. Kotonia ustosunkował się do krytycznych uwag *Towarzyszy Inspektorów*. Na postawiony w *Sprawozdaniu* zarzut zbyt małej liczby zwербowanych informatorów stwierdził: *Na dzień dzisiejszy w Powiatowym Urzędzie w Stargardzie nie ma ani jednego pracownika operacyjnego, którego poziom i umiejętności pozwalałaby mu na samodzielne dokonanie werbunku informatora* - AIPN Sz 008/322 (tom 7), 160-162.

¹⁰⁴ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 158, 163.

¹⁰⁵ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 142.

¹⁰⁶ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 143.

zamieszkałe na terenie Stargardu i powiatu¹⁰⁷. Tymczasem stargardzki Urząd agenturalną obserwacją objął tylko dwie osoby z tego grona¹⁰⁸.

W *Sprawozdaniu* znalazły się też „pochwały” pod adresem stargardzkiego PUdsBP. Kontrolujący wyliczyli, że w 1955 r. w pięciu sprawach rozpracowywanych przez stargardzki Urząd były osoby aresztowane i osądzone. Ponadto szereg materiałów zostało przekazanych do Powiatowej Komendy MO w Stargardzie oraz Prokuratury i na ich podstawie dokonano sześciu aresztowań, a w następnych sześciu wypadkach prowadzone były śledztwa. Ze zrealizowanych spraw w 1955 r. kontrolujący zwrócili uwagę na sprawę agenturalno-śledczą założoną na sprawców zdemolowania lokalu wyborczego w Stargardzie w okresie przygotowań do wyborów do Rad Narodowych w 1956 r. Na skutek umiejętnej pracy z informatorami oraz na podstawie przemyślanych kombinacji operacyjnych¹⁰⁹ wiosną 1955 r. ustalono i aresztowano sprawców, którzy następnie zostali osądzeni¹¹⁰.

W *Sprawozdaniu* sporo uwagi kontrolujący poświęcili też kwestii dysponowania przez pracowników operacyjnych stargardzkiego PUdsBP Lokalami Kontaktowymi. W kwietniu 1956 r. mieli oni do dyspozycji cztery LK o kryptonimach: „Malina”, „Schron”, „Spokojny” i „Zapadle” [„Zapadłe”?]. Wszystkie znajdowały się na terenie Stargardu. LK „Spokojny” i „Zapadle” „obsługiwane” były przez chor. Wajraka, LK „Schron” przez chor. Zająca, LK „Malina” przez chor. Hajdo. Kontrolujący wykazali, że faktycznie stargardzki Urząd posiadał 3 LK z uwagi na to, że LK „Zapadle” na krótko przed kontrolą wykorzystywany był do celów techniki operacyjnej¹¹¹ i w związku z tym, według oświadczenia chor. Wajraka: *Lokal ten będzie musiał być zlikwidowany*. Ponadto kontrolujący zauważyli, że LK nie były sprawdzane przez dłuższy okres czasu, brakowało danych o tym, jacy pracownicy korzystali z nich i jaka tam była przyjmowana agentura. Wobec tego, że część agentury stargardzkiego Urzędu została wyeliminowana, powstało niebezpieczeństwo dekonspiracji sieci samych LK. Stwierdzono również, że spotkania z siecią informatorów w terenie poza Stargardem odbywały się na „wolnym powietrzu”, wobec braku LK poza Stargardem. Miały miejsce pojedyncze wypadki, że agentura rekrutująca się z terenu powiatu „obsługiwana” była w LK na terenie Stargardu. Nadto kontrolujący podczas jednej z rozmów przeprowadzonej w czasie kontroli stwierdzili, że chor. Hajdo z informatorem ps. „Wacław” odbywał spotkania we własnym mieszkaniu, mieszczącym się przy tej samej ulicy, co stargardzki PUdsBP (wówczas ul. Przędowników Pracy). W momencie rozpoczęcia kontroli przygotowywane były cztery LK. Jeden przez chor. Zająca, a trzy przez chor. Wajraka. Wszystkie były zlokalizowane na terenie Stargardu. Kontrolujący odnośnie braku LK poza Stargardem, zasugerowali pozyskanie takich lokali na terenie powiatu, a w szczególności w takich

¹⁰⁷ Dane te kontrolujący pobrali z Komendy Powiatowej MO w Stargardzie.

¹⁰⁸ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 138.

¹⁰⁹ Kombinacja operacyjna – całokształt przedsięwzięć agenturalno-operacyjnych umożliwiających organom bezpieczeństwa publicznego rozwiązywanie skomplikowanych zadań agenturalnego rozpracowania w naturalnych lub celowo stworzonych warunkach. Kombinacje operacyjne stosuje się dla wprowadzenia agentury do rozpracowania, przeprowadzenia tajnych oględzin i rewizji, „tajnych zdjęć” i aresztów, wyprowadzenie agentury z rozpracowania, a także przy rozwiązywaniu innych zadań zmierzających do jak najszybszego wykrycia przestępczej działalności rozpracowywanych osób - Ruzikowski 2004, 55-56.

¹¹⁰ AIPN Sz, 008/222 (tom 7), Sprawozdanie 1956, 143.

¹¹¹ Technika operacyjna – całokształt działań UB/SB, jakimi się zajmował pion techniki operacyjnej, m.in. wytwarzanie dokumentów legalizacyjnych (ukrywających faktyczne personalia funkcjonariusza bezpieki), fotografii, ekspertyz, sprzętu specjalnego używanego przez bezpiekę - Komanińska 2010, 582, 598-599.

miastach jak Chociwel oraz Dobrzany, co mogłoby wpłynąć dodatnio na poziom pracy z siecią agenturalną z terenu powiatu¹¹².

Oceniając organizację pracy w stargardzkim Urzędzie kontrolujący stwierdzili: *że cały szereg poleceń kierownictwa oraz przedsięwzięć w poszczególnych sprawach, pozostaje bez wykonania na skutek niedostatecznej kontroli ze strony Kierownictwa Urzędu*. Do niedomagań stargardzkiego Urzędu zaliczono również fakt, że planowane spotkania w terenie przez poszczególnych pracowników Urzędu odbywały się stale w te same dni, w tych samych godzinach i z tymi samymi informatorami. Chwalono natomiast kierownika stargardzkiego Urzędu i jego zastępcę za to, że poszczególne odcinki terenu w zależności od ich ważności i stopnia zagrożenia były przydzielane pracownikom o odpowiednich kwalifikacjach i doświadczeniu. Ważne było również to, że wyjazdy w teren pracowników operacyjnych kierownictwa stargardzkiego Urzędu starało się rozkładać w poszczególnych dniach tygodnia tak, że stale w Urzędzie było od dwóch do trzech pracowników. Krytyce natomiast poddano fakt niedostatecznej pomocy udzielanej stargardzkiemu Urzędowi przez poszczególne Wydziały Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Szczecinie¹¹³.

Większość wskazanych w *Sprawozdaniu* niedociągnięć i uchybień kierownictwo stargardzkiego PUdsBP miało usunąć do 15 czerwca 1956 r.

W końcu czerwca 1956 r. w Poznaniu doszło do „wystąpień protestacyjnych o cechach rewolucyjnych” ludności przeciwko władzom komunistycznym, krwawo stłumionych przez Wojsko Polskie, Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Milicję Obywatelską¹¹⁴. W październiku do władzy powrócił Władysław Gomułka¹¹⁵. W listopadzie tego roku rozwiązano Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego¹¹⁶ i powołano do życia Służbę Bezpieczeństwa, która miała działać w ramach Milicji Obywatelskiej. W związku z powyższymi zmianami z dniem 1 stycznia 1957 r. kpt. R. Machula został Zastępcą Komendanta do spraw Bezpieczeństwa Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej w Stargardzie i kierował Referatem Służby Bezpieczeństwa przy Komendzie Powiatowej Milicji Obywatelskiej w Stargardzie mieszczącym się przy ul. Warszawskiej 29¹¹⁷.

Bibliografia

1. ŹRÓDŁA

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie (AIPN Sz)

008/222 (t.7) Kwartalne plany pracy i sprawozdania kierownictwa PUBP w Stargardzie za okres 1955-1956.

¹¹² AIPN Sz, 008/222 (tom 7). Sprawozdanie 1956, 151-153, 158. W grudniu 1957 r. stargardzka Służba Bezpieczeństwa posiadała już 8 Lokali Kontaktowych - AIPN Sz 008/317, 2.

¹¹³ AIPN Sz, 008/222 (tom 7). Sprawozdanie 1956, 154-155.

¹¹⁴ Szerzej patrz: Eisler 2008, 19-24, 67-71.

¹¹⁵ Władysław Gomułka (1905-1982), działacz komunistyczny, w latach 1943-1948 I Sekretarz PPR. Odsunięty od władzy, a następnie na fali odwilży w Związku Radzieckim i Polsce objął 20 października 1956 r. funkcję I Sekretarza PZPR, którą piastował do 1970 r. Szerzej patrz: Eisler 2014, 169-252.

¹¹⁶ Dz.U. PRL 1956 r. nr 54, poz. 241. Na temat przemian w łonie szczecińskiej bezpieki w tym okresie patrz: Machalek, Stefaniak 2007, 105-114.

¹¹⁷ Referat Służby Bezpieczeństwa umieszczony został w budynku przy ul. Warszawskiej 6.

- 008/317 Materiały pokontrolne roczne plany pracy i sprawozdania Referatu Służby Bezpieczeństwa KP MO – Stargard za okres: 1957-1973.
- 008/322 Sprawozdania dekadowe i miesięczne Szefa PUBP w Stargardzie za okres: 1945 – 1946 – 1948.
- 0019/953 Akta personalne funkcjonariusza SB: Hajdo Mariana.
- 0019/1304 Akta personalne funkcjonariusza SB: Jaskuła Bolesław.
- 0019/4112 Akta personalne funkcjonariusza SB: Zajac Alfons.
- 0019/5432 Akta personalne funkcjonariusza SB: Sławczyński. Inne Nazwiska: Sroka Władysław.

Archiwum Państwowe w Szczecinie (APS)

Urząd Wojewódzki Szczeciński (UWS)

- 430 Wykazy Grup Operacyjnych obsadzających Obwody (powiaty) na Pomorzu Zachodnim

Dzienniki Ustaw

- Dz.U. RP 1944 r., nr 19, poz. 99 - Ustawa o powołaniu Rządu Tymczasowego RP, 31 grudnia 1944 r.
- Dz.U. PRL 1954 r., nr 54, poz. 269 - Dekret z dnia 7 grudnia 1954 r. o naczelnym organach administracji państwowej w zakresie spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa publicznego.
- Dz.U. PRL 1956 r. nr 54, poz. 241 - Ustawa z dnia 13 listopada 1956 r. o zmianie organizacji naczelnym organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego.

II. LITERATURA

- Aniszewska J., Bierca A., Clemens P. 2011. *Miejsca pracy przymusowej Polaków w Stralsundzie i Stargardzie*. Rostock.
- Białecki T., Macholak J. (red.) 1995. *Źródła do dziejów Pomorza Zachodniego. Tom VI. Bezpieczeństwo i porządek publiczny w latach 1945-1950*. Szczecin.
- Białecki T. 2010. Wspomnienia z moich podróży po Pomorzu Zachodnim w latach 1956-1960. W: A. Majewska (red.), *Pomorze wczoraj - dziś - jutro. Miasta i miasteczka pomorskie*. Stargard-Pruszcz Gdański, 342-351.
- Bielewicz W. 1969. Ludność powiatu stargardzkiego w latach 1945-1965. W: B. Dopierała (red.), *Z dziejów ziemi stargardzkiej*. Poznań, 213-229.
- Birstein V. J. 2013. *Smiersz. Tajna broń Stalina. Sowiecki kontrwywiad wojskowy podczas II wojny światowej*. Kraków.
- Bukowski K. 2010. Działalność siatki szpiegowskiej „Robineau” na terenie Pomorza Zachodniego 1947-1949. *Przegląd Zachodni* 3, 148-167.
- Cariewskaja T., Chmielarz A., Paczkowski A., Rosowska E., Rudnicki Sz. (red.) 1998. *Teczka specjalna J.W. Stalina. Raporty NKWD z Polski 1944-1946*. Warszawa.
- Czerniakiewicz J. 1980. Z problemów kształtowania się i działalności Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa na Pomorzu Zachodnim w latach 1947-1947. *Zeszyty Naukowe ASW* 27, 13-24.
- Dudek A., Paczkowski A. 2010. Polska. W: K. Persak, Ł. Kamiński (red.), *Czekiści*.

Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944-1989. Warszawa, 393-466.

- Dziurok A. (red.) 2004. *Metody pracy aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945-1989.* Warszawa.
- Eisler J. 2008. „Polskie miesiące” czyli kryzys(y) w PRL. Warszawa.
- Eisler J. 2014. *Siedmiu wspaniałych. Poczet pierwszych sekretarzy KC KPZR.* Warszawa.
- Hołub Cz. 1997. *Wśród bagien, trzęsawisk i mgły.* Stargard.
- Jarosz D. 1993. Nieznany dokument na temat nastrojów w aparacie bezpieczeństwa publicznego w Polsce w końcu 1954 r. *Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciw Narodowi Polskiemu Instytutu Pamięci Narodowej* 36, 142-143.
- Jarosz D., Pasztor M. 2001. *Robineau, Bassaler i inni.* Toruń.
- Knap P., Ozga M., Skubisz P. (red.) 2008. *Twarze koszalińskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa województwa koszalińskiego. Informator personalny.* Szczecin.
- Knap P., Ozga M., Stefaniak M. (red.) 2008. *Twarze szczecińskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa województwa szczecińskiego. Informator personalny.* Szczecin.
- Kołąkowski P. 2010. *Pretorianie Stalina. Sowietkie służby wywiadu na ziemiach polskich 1939-1945.* Warszawa.
- Komaniecka M. (red.) 2010. *Instrukcje pracy pionów pomocniczych Urzędu i Służby Bezpieczeństwa (1945-1989).* Kraków.
- Kozłowski K. 2002. *Od października '56 do grudnia '70. Ewolucja stosunków społeczno-politycznych na Wybrzeżu (1956-1970).* Szczecin.
- Kozłowski K., Muszyńska K., Stelmach M. (red.) 1986. *Pomorze Zachodnie w dokumentach 1945.* Szczecin.
- Krawczyk M. 2011. Organy państwowo-partyjne odpowiedzialne za wytyczanie i realizowanie polityki wyznaniowej PRL. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach* 89, 211-225.
- Kura A. 2006. *Aparat bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości wobec kolektywizacji wsi polskiej 1948-1956.* Warszawa.
- Larecki J. 2007. *Wielki leksykon służb specjalnych świata.* Warszawa.
- Le Tissier T. 2010. *Zukow na linii Odry.* Wrocław.
- Łobuszewski T. (red.) 2012. *Śladami zbrodni. Przewodnik po miejscach represji komunistycznych lat 1945-1956.* Warszawa.
- Mac J. 1990. *Przesłuchanie supergliny.* Warszawa.
- Machałek M., Stefaniak M. 2007. Szczeciński aparat bezpieczeństwa wobec Października '56. W: A. Makowski, M. Machałek (red.), *W poszukiwaniu tożsamości. Październik '56 na Pomorzu Zachodnim.* Szczecin, 105-114.
- Machałek M. 2009. Przebudowa ustroju rolnego w powiecie stargardzkim w latach 1945-1956. W: J. Aniszewska, M. Machałek (red.), *Stargard w latach 40. i 50. XX w. problemy społeczno-gospodarcze i polityczne, materiały konferencyjne.* Stargard, 187-198.
- Machałek M. 2012. *Przemiany wsi zachodniopomorskiej w latach 1945-1956.* Szczecin.
- Macholak J. 2003. Działania operacyjne jednostek 63 dywizji NKWD na Pomorzu Zachodnim w pierwszych miesiącach 1945 r. W: A. Czubiński, J. Macholak (red.), *Studia archiwalne – historyczne – politologiczne.* Szczecin, 267-296.

- Motyka G. 2014. *Na białych Polaków oblawa. Wojska NKWD w walce z polskim podziemiem 1944-1953*. Kraków.
- Musiał F. 2007. *Podręcznik bezpieki*. Kraków.
- Ptaszyński R. 2008. Szefowie Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Szczecinie 1945-1947. *Przegląd Zachodniopomorski* 1, 99-112.
- Ptaszyński R. 2009. Oddział Czesława Hołuba – pierwsi i ostatni leśni stargardzcy. W: J. Aniszewska, M. Machałek (red.), *Stargard w latach 40. i 50. XX w. problemy społeczno-gospodarcze i polityczne, materiały pokonferencyjne*. Stargard, 159-177.
- Ptaszyński R. 2010. Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego [uzupełnienie]. W: T. Białecki (red.), *Encyklopedia Szczecina. Suplement 3. A-Z*. Szczecin, 226-227.
- Rembacka K. 2009. „Akcja oczyszczania szeregów partyjnych PPR” w powiecie stargardzkim w 1948 roku na podstawie źródeł archiwalnych. W: J. Aniszewska, M. Machałek (red.), *Stargard w latach 40. i 50. XX w. problemy społeczno-gospodarcze i polityczne, materiały pokonferencyjne*. Stargard, 179-186.
- Ruzikowski T. (red.) 2004. *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945-1989)*. Warszawa.
- Skubisz P. (red.) 2008. *Twarze gorzowskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa województwa gorzowskiego. Informator personalny*. Szczecin.
- Staszewski J. 2009. Książd Alojzy Piłat TCh i jego współpracownicy w świetle raportów Urzędu Bezpieczeństwa w Stargardzie w latach 1946-1951. W: J. Aniszewska, M. Machałek (red.), *Stargard w latach 40. i 50. XX w. problemy społeczno-gospodarcze i polityczne, materiały pokonferencyjne*. Stargard, 143-157.
- Szwagrzyk K. (red.) 2005. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 1: 1944-1956*. Warszawa.
- Szwagrzyk K. 2009. Rola oficerów sowieckich w aparacie bezpieczeństwa Polski („cywilnym” i wojskowym). W: K. Rokicki, S. Stępień (red.), *W objęciach wielkiego brata. Sowietci w Polsce 1944-1993*. Warszawa, 203-209.
- Szwagrzyk K. 2011. „Internacjonalistyczne” kadry aparatu bezpieczeństwa w Polsce Ludowej w latach 1944-1956. W: J. Hytrek-Hryciuk, G. Strauchold, J. Syrnyk (red.), *„Internacjonalizm czy...?” Działania organów bezpieczeństwa państw komunistycznych wobec mniejszości narodowych (1944-1989)*. Warszawa-Wrocław, 95-103.
- Terlecki R. 2013. *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944-1990*. Kraków.

Internet

katalog.bip.ipngov.pl („Katalog funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa”).

Zusammenfassung

Kreisamt für Öffentliche Sicherheit in Stargard im Lichte der Inspektion des Wojewodschaftsamtes für Öffentliche Sicherheit in Szczecin (April, 1956)

Der Artikel basiert auf einem am 19. April 1956 verfassten Dokument mit dem Titel: *Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli w Powiatowym Urzędzie do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Stargardzie*¹¹⁸. In diesem in den Sammlungen des Institut Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie¹¹⁹ aufbewahrten Dokument wurde über das Powiatowy Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Stargardzie (PUdsBP)¹²⁰ berichtet. Der Leiter des Kreisamtes in Stargard war zur Zeitpunkt der vom 4. bis 19. April 1956 andauernden Visitation der Inspektoren von Wojewódzki Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Szczecinie (WUdsBP)¹²¹ Kapitän Roman Machula und sein Stellvertreter war Leutnant Bolesław Jaskuła. Außer der beiden gab es da noch acht Funktionäre. Zu dieser Zeit verfügten sie über ein Informanten- und Agentennetz mit sechsundsechzig Informanten, einem Agenten und zwei Mitarbeiter. Den Funktionären standen auch vier Kontakträume zum konspirativen Treffen mit den Informanten zur Verfügung. Das Ziel der Inspektion war die Ermittlung der Fehler der Funktionäre des PUdsBP in Stargard bei der Zusammenarbeit mit den Mitgliedern des Informanten- und Agentennetzes im Kreis Stargard.

Dieses Dokument erlaubt uns heute hinter die Kulissen der Arbeitsmethoden des kommunistischen Repressionssystems innerhalb eines Kreislandes an der Wende zur zweiten Dekade Polens Bestehen unter der kommunistischen Regierung zu blicken.

¹¹⁸ Bericht über die Inspektion im Kreisamt für Öffentliche Sicherheit in Stargard.

¹¹⁹ Institut für Nationales Gedenken Abteilung in Szczecin.

¹²⁰ Kreisamt für Öffentliche Sicherheit in Stargard.

¹²¹ Wojewodschaftsamt für Öffentliche Sicherheit in Szczecin.

Ryc. 1. Obecna ul. Stefana Czarnieckiego, lata 50. XX w. W tle za furmanką, częściowo przesłonięty przez drzewa, budynek o numerach 30-31, w którym mieścił się w latach 1945-1956 PUBP/PUdsBP w Stargardzie. Zbiory MAH w Stargardzie

Ryc. 2. Dawny budynek PUBP/PUdsBP przy ul. Stefana Czarnieckiego 30-31 w Stargardzie, wg stanu z 2012 r. Fot. A. Bierca, zbiory MAH w Stargardzie

Ryc. 3. Okna piwnic dawnego budynku PUBP/PUdsBP w Stargardzie przy ul. Stefana Czarnieckiego 30-31, wg stanu z 2012 r. Fot. A. Bierca, zbiory MAH w Stargardzie

Ryc. 4. Pomieszczenia piwniczne dawnego budynku PUBP/PUdsBP w Stargardzie przy ul. Stefana Czarnieckiego 30-31, wg stanu z 2012 r. Fot. A. Bierca, zbiory MAH w Stargardzie

Ryc. 5. Pomieszczenia piwniczne dawnego budynku PUBP/PUdsBP w Stargardzie przy ul. Stefana Czarnieckiego 30-31, wg stanu z 2012 r. Fot. A. Bierca, zbiory MAH w Stargardzie.
Za możliwość wykonania fotografii we wnętrzu budynku autor składa podziękowania Panu Krzysztofowi Dybowskiemu

Ryc. 6. Ruiny Starego Miasta w Stargardzie, wg stanu z 1956 r. Zbiory MAH w Stargardzie